

Lənkəran Dövlət Humanitar Kolleci

Musiqi və Təsviri incəsənət şöbəsi

Müəllim: Ruhəngiz İslam qızı Məhərrəmovə

qasanova.77@list.ru

Fənn: Azərbaycan musiqi ədəbiyyatı

İxtisas: Xalq çalğı alətləri

Mühazirə mövzusu № 14

Soltan Hacıbəyov

Həyat və yaradıcılığı

(1919 - 1974)

Azərbaycan musiqi mədəniyyəti tarixinə bəstəkar istedadı, pədaoq məharəti, ictimai xadim nüfuzu ilə daxil olmuş Soltan Hacıbəyov aydın yaradıcılıq siması, saf, şairanə dünya görüşü ilə fərqlənib. O, xalq sənəti xəzinəsindən və dünya musiqi təcrübəsindən faydalanaraq müxtəlif janrlarda özünəməxsus üslubda epik vüsəti, dərin lirizmi və dolğun məzmunu ilə səciyyələnən qiymətli əsərlər yaradıb. Azərbaycan simfonik musiqisinin təşəkkülü və inkişafında onun mühüm xidmətləri var. Geniş diapazonlu yaradıcılığa malik bəstəkar simfoniya, simfonik lövhə və süitaları, həmçinin opera və balet, dram tamaşalarına musiqi, mahnı və romansları ilə Azərbaycanın mədəniyyət xəzinəsini daha da zənginləşdirib.

Soltan İsmayıloğlu Hacıbəyov 1919-cu ildə ulu mədəniyyət mərkəzimiz Şuşada dünyaya gəlib. Gələcək bəstəkarın yetişməsində, formalaşmasında xalq musiqisinin böyük təsiri olub. Soltan Hacıbəyovun yaradıcılıq yolu ötən əsrin 30-cu illərin axırını, 40-cı illərin əvvəllərinə təsadüf edir. Bu dövr Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişafında böyük əhəmiyyətə malik idi. Respublikada gənc, istedadlı bəstəkarların bütöv bir nəsli yetişir. Öz yaradıcılığında onlar Üzeyir Hacıbəylinin mütərəqqi ənənələrini davam etdirir, eyni zamanda, S.Prokofyevin, D.Şostakoviçin nailiyyətlərindən bəhrələnirdilər. 1930-cu ildə S.Hacıbəyov Bakıya köçür, 1936-cı ildən öz əmisi Üzeyir Hacıbəylinin ailəsində yaşamış və tərbiyə alır.

Orta məktəbi bitirdikdən sonra musiqi texnikumuna daxil olan S.Hacıbəyov truba sinfində oxuyur. Eyni zamanda, o, musiqili komediya teatrında dirijor vəzifəsində çalışır. Bəstəkarın yaradıcılıq fəaliyyəti məhz bu dövrdən başlayır. Onun ilk əsəri xor və simfonik orkestr üçün yazılmış “Pioner kantata”sı və “Qızıl

gül” musiqili komediyasıdır. “Qızıl gül” əsəri 1940-cı ildə Bakı Musiqili Komediya teatrının səhnəsində böyük müvəffəqiyyətlə tamaşaya qoyulur. 1939-cu ildə bəstəkar Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının bəstəkarlıq şöbəsinə, professor Zeydmanın sinfinə daxil olur. O zaman xalq musiqisinin əsaslarını bilavasitə Ü.Hacıbəyli özü tədris edirdi.

Konservatoriyada oxuduğu illərdə bəstəkar seçdiyi sənətin texnikasına daha dərinlən yiyələnmək üçün müxtəlif janrlara müraciət edir. O, iki prelüd və fortepiano üçün sonata, “Çiçəklərin söhbəti”, “Neft haqqında nəğmə” mahnılarını, “Quşcuğaz”, “Tənha yelkən ağarır” romanslarını, simli kvartet, simfonik variyasiyalar yazır.

Böyük Vətən müharibəsi illərində S.Hacəbəyov qəlbi vətən məhəbbəti ilə alovlanan mərd, sadə insanların qəhrəmanlığına həsr olunmuş bir sıra əsərlər yazır. “Döyüşçülər nəğməsi”, 416–cı Taqanroq diviziyasına həsr edilmiş xalq çalğı alətləri orkestri üçün marş əsərləri buna misaldır. Ötən əsrin 40–cı illərində milli simfoniya janrı inkişaf etməyə başlayır. Buna həm də xalqın yadelli işğalçılara qarşı mübarizəsi böyük təsir göstərmişdir. Çünki müasir qəhrəman, vətənpərvər insan surətlərinin təsviri geniş əhatəli formalar tələb edirdi. Bu cür formalar yalnız monumental simfoniya ola bilərdi.

S.Hacəbəyovun I simfoniyası bu dövrdə yazılmış simfoniya arasında mühüm yer tutur. 1945-ci ildə Türkmənistan Opera və Balet teatri S.Hacəbəyova “Kəminə və Qazi” operasını yazmağı sifariş edib. Həmin əsərin simfonik parçası “Karvan” adlanır. 1955-ci ildən əsər yenidən nəşr olunaraq müstəqil şəkildə repertuarlara daxil olur. Orta Asiya mənzərəsini musiqi dili ilə canlandırən bəstəkar “Karvan”da təsviri lövhələrə meyil edir, ayrı–ayrı parlaq lövhələrlə, cizgilərlə və rəngarəng musiqi vasitələri ilə qızmar cənub təbiətini, hüdudsuz səhranın vüsətini, karvanın həzin, ahəstə hərəkətini böyük ustalıqla dilə gətirir. Əsər üç hissəli quruluşdadır. Bu, onun obraz dairəsi ilə əlaqədardır: karvanın gəlməsi, təbiət hadisələrinin coşması, karvanın uzaqlaşması. Əsər “Şur” muğamı üzərində bəstələnib.

1946-cı ildə II simfoniya meydana çıxır. Burada yeni dramatik situasiyaların, yeni ifadə vasitələrinin axtarırları hiss olunur. Bəstəkarın uşaqlar üçün yazdığı əsərlərinin mövzuları müxtəlifdir. Burada həm pioner həyatı, həm də təbiət təsvirləri vardır. 1953-cü ildə bəstəkar 6 uşaq nəğməsi yazır: “Oynaq topum”, “Lay – lay”, “Bənövşə”, “Bahar gəldi”, “Yolka”, “Pioner marşı”. “İsgəndər və Çoban” uşaq operası Bakı pioner evinin sifarişi ilə yazılıb. Onun əsasını Nizaminin “İsgəndərnamə” əsərinin bir parçası təşkil edir.

1950-ci ildə S.Hacəbəyov “Gülşən” baletini yazıb. Müasir mövzuya həsr olunmuş bu əsərdə insanların qarşılıqlı münasibətlərinə, əxlaqi keyfiyyətlərinə,

estetik mövzulara toxunulub. Baletin musiqili səhnə kompozisiyası aydın və lakonikdir. Sevgi və məişət səhnələri ilə əmək mövzuları ayrılmaz vəhdətdə verilir.

Ötən əsrin 50–ci illərində S.Hacıbəyov vokal musiqisi sahəsində çalışır. O, həmin illərdə bir sıra xalq mahnı və muğamlarını xalq çalğı alətləri orkestri üçün işləyib. “Sarı bülbül”, “Leyla”, “Qarabağ şikəstəsi” buna misaldır. Bu illərin ən məşhur əsərlərindən biri simfonik orkestr üçün yazılmış uvertüradır. Bu əsər milli musiqidə janr simfonizmi xəttini davam etdirir. Bəstəkar Azərbaycan, rus musiqi klassiklərinin ənənələrini öz fərdi yaradıcılıq süzgəcindən keçirərək, müasir ruhlu, milli koloritli əsər yaratmağa nail olub. Mövzuların aydın və qabarıq şəkildə inkişaf etməsi əsərdə proqramlılıq cəhətlərini üzə çıxarır.

1950-ci illərdə bəstəkar Bolqarıstan və keçmiş Çexoslovakiyaya gedir və vətənə qayıtdıqdan sonra “Bolqar süitəsi” və “Çex rəqsi” əsərlərini bəstələyir. 1964-cü ildə S.Hacıbəyov ən parlaq əsərini - orkestr üçün “Konsert”ini yazır. Əsər təzadların kəskinliyi, fəallığı, müasir musiqi dili, qeyri-adi, parlaq koloritli orkestrrovkası ilə fərqlənir. Müəllif böyük bir orkestr ustası kimi öz əsərini mahiranə şəkildə instrumentləşdirib və çalğı alətlərinin ifaçılıq imkanlarından səmərəli şəkildə istifadə edib. S.Hacıbəyovun partiturasında incə, şəffaf tembr rəngləri güclü səs koloriti ilə uyğunlaşır. “Konsert” milli simfonik musiqi mədəniyyətinə gözəl hədiyyədir.

Bəstəkarın tamaşalara yazdığı musiqilər də “Məhəbbət”, “Kəndçi qızı”, “İnsan”, “Eşq və intiqam”, “Əliqulu evlənir” və s. ayrılıqda səsləndirilməyə layiq uzunömürlü əsərlərdəndir.

1947-ci ildən Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında müəllimlik edən, 1947-62-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasının bədii rəhbəri və direktoru, 1969-cu ildən ömrünün sonunadək Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının rektoru vəzifələrində çalışan, 1973-cü ildə SSRİ Xalq artisti adına layiq görülən Soltan Hacıbəyov 1974-cü ildə cismən dünyasını dəyişir, mənən isə ikinci və... əbədi həyat yaşamağa başlayır...

Mühazirə mövzusu № 15 **Karvan simfonik lövhəsi**

Soltan Hacıbəyovun adı çəkiləndə ilkin yada onun məşhur "Karvan" simfonik lövhəsi düşür. Bu musiqinin daxilində elə bir məlahət və təsir gücü var ki, onu sakit ürəklə dinləmək mümkün deyil. Həmin simfonik əsər ayrı-ayrı parlaq lövhələrlə, cizgilərlə,

rəngarəng musiqi vasitələri ilə zəngindir. Soltan Hacıbəyov əsərə elə bir intonasiya, ritmik vüsət verib ki, onu dinləyəndə özünü təbiətin sonsuzluğunda - xüsusilə, hüdudsuz səhrada hiss edir, dəvə karvanlarının zınqırovlu səslərini eşidir, sanki bütün mənzərələri gözünlə görürsən. İnsanın qəlbinə, ruhuna sakitlik, rahatlıq və ifadə etməkdə çətinlik çəkdiyimiz xoş duyğular axır.

Bəstəkarın sağlığında bu əsər, demək olar ki, dünyanın çox möhtəşəm salonlarında səsləndirilib. Amerikanın məşhur skripkaçısı Sidney Hort istedadlı Azərbaycan bəstəkarı Soltan Hacıbəyovun bu əsərini dinlədikdən sonra ona göndərdiyi məktubunda yazırdı: "Sizin "Karvan"ınız çox cazibədardır. Bu gözəl əsərin gözəl instrumentovkası da müəllifə layiqdir. Həyat eşqi ilə dolu, dərin məzmunlu bu əsəri Çikaqo şəhərində Evanston orkestri böyük məharətlə ifa etmişdir".

Mütəxəssislər təsdiqləyirlər ki, "Karvan"ın kompozisiyası və quruluşu özünün həmahəngliyi və ifadənin vəhdəti ilə seçilir. Hər dəfə qulaq asdıqca onun ahənginə qoşulub uzaqlara qanadlanmaq istəyirsən. Xüsusilə də, Şuşaya.

Əsərin yaranması

1940-cı illərin ortasında bəstəkar [Türkmenistan Dövlət Opera və Balet Teatrının](#) sifarişi ilə "[Kəminə və Qazi](#)" operasını yazır. Lakin, opera başa çatdırılmamış qalır. Bu əsər üçün yazılmış musiqi parçaları içərisində [Orta Asiya](#) mənzərələrinin obrazlarını təsvir edən orkestr lövhəsi var idi. 1945-ci ildə S.Hacıbəyov onun əsasında "Karvan" simfonik lövhəsini yaratmışdır. 1952-ci ildə bəstəkar "Karvan"ın yeni redaksiyasını işləmişdir və hazırda həmin redaksiyada ifa olunur. 1955-ci ildə son variant [Niyazinin](#) dirijorluğu ilə lentə alınır. O zamandan "Karvan"ın dünya səyahəti başlayır.

Əsər "Şur" muğamının "Hicaz" şöbəsi üstündə bəstələnmişdir. Ayrı-ayrı lövhələrlə, cizgilərlə, rəngarəng musiqi vasitələri ilə zəngindir.

Əsərləri:

Xor və simfonik orkestr üçün: "Pioner" kontatası

Musiqili komediyası: "Qızılgül"

İki prelüd və fortepiano üçün sonata;

Mahnıları: İ.Zamanlının sözlərinə yazılmış "Çiçəklərin söhbəti", "Neft haqqında nəğmə"

Romansları: "Quşcuğaz", "Tənha yelkən ağarır"

Simli kvartet, simfonik variasiyalar (1943)

6 uşaq nəğməsi: "Oynaq topum", "Lay-lay, "Bənövşə", "Bahar gldi", "Yolka"

"Karvan" simfonik lövhəsi (1955)

Uşaq operası: "İsgəndər və Çoban"

Balet: “Gülşən”

Xalq mahnı ə muğamlarını xalq çalğı alətləri üçün işləmələri: “Sarı bülbül”, “Leyla”, “Qarabağ şikəstəsi”

Simfonik orkestr üçün yazılmış uvertüra

“Bolqar süitəsi” və “Çex rəqsi” əsəri

Orkestr üçün “Konsert”

Tamaşalara musiqi: M.İbrahimovun “Məhəbbət”, “Kəndli qız”, S.Vurğunun

“İnsan”, S.S.Axundovun “Eşq və intiqam”, S.Rəhmanın “Əliqulu evlənilir” və s.

Mühazirə mövzusu № 16

Cövdət Hacıyev

Həyat və yaradıcılığı

C.Hacıyev Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin parlaq nümayəndələrindən biridir. Əsl sənətkar, vətəndaş kimi C.Hacıyev Öz yaradıcılığında müasirliyin ən aktual problemlərinə toxunur, düşünməyə vadar edir. Bəstəkarın əsərləri müasirlərimizin həyat və taleyi haqqında, vətənimizin keçmişi və gələcəyi haqqında həyəcanlı hekayət kimi qəbul olunur.

C.Hacıyevin qəhrəmanı – epik, lirik – dramatik obrazları Azərbaycan xalq musiqisi xəzinəsindən faydalanmışdır. Bəstəkar əsl publisist kimi musiqi hadisələrini həmişə epik tərzdə şərh edir. O, folklorla, muğama böyük sənətkarlıqla yanaşır və muğamı yaradıcılığında Bax stilistikası ilə üzvi surətdə uzlaşdırmağa nail olur.

Bəstəkarın yaradıcılıq yolu həm Ü.Hacıbəylinin ənənələrini yaradıcılıqla davam etdirən sənətkarın təşəkkül yolu, həm də dünya musiqi klassikasının praktik təcrübəsinin mənimsənilməsi və üzvi surətdə əxzi yoludur.

C.Hacıyev müxtəlif janrlarda yazılmış əsərlərin, o cümlədən, 8 simfoniya, 3 simfonik poema, “Vətən” operası, opatoriya, fortepiano üçün ballada, sonata, simli kvartetlərin, solo və xor mahnılarının müəllifidir. Onun yaradıcılığında əsas rol simfonik musiqiyə, simfoniyaya məxsusdur.

C.Hacıyev 1917-ci ildə Şəkiddə anadan olmuşdur. 1924-cü ildən o, ailəsi ilə birgə Bakıya köçmüş və ilk musiqi təhsilini musiqi məktəbində, sonra isə konservatoriyanın nəzdində olan fəhlə fakültəsində (Rabfakda) almışdır. O, orta təhsilini başa vurduqdan sonra 1935-38-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında, 1938-41-ci illərdə isə Moskva konservatoriyasında oxumuş və müharibə illərində yarımçıq qalmış illərini sonralar davam etdirərək, 1947-ci ildə dahi bəstəkar dmitri şostakoviçin sinfini bitirmişdir.

İlk əsərlərini o, 1936-37-ci illərdə qələmə alır. Bu, Azərbaycana və A.S.Puşkinin 100 illiyinə həsr olunmuş simfonik poemalar və simfoniyyetta idi.

1944-cü ildə Tbilisi şəhərində Zaqafqaziya Respublikasının dekadasında bəstəkarın I simfoniyası səslənir və ən yaxşı əsərlərdən biri kimi qiymətləndirilir.

C.Hacıyev 1947-ci ildən ömrünün sonuna qədər bəstəkarlıq fəaliyyəti ilə yanaşı, Bakı Musiqi Akademiyasında dərs demiş, 1957-69-cu illərdə isə bu ali musiqi təhsili ocağının redaktoru vəzifəsində çalışmışdır.

Öz böyük istedadı və zəngin təcrübəsi sayəsində milli və dünya musiqi sənəti ənənələrini novatorcasına inkişaf etdirən Cövdət Hacıyevin adı Azərbaycan musiqi tarixinə milli simfonizmin banilərindən biri kimi daxil olmuşdur. Böyük Üzeyir Hacıbəyovun ölməz irsi və ənənələrinin yorulmaz təbliğatçısı və davamçısı olan bu sənətkar Azərbaycan peşəkar musiqisində özünəməxsus yeni yollar açmışdır. Cövdət Hacıyevin musiqisi vətəndaşlıq qayəsi, demokratizmi, dərin məzmunu və yüksək bədiiliyi ilə səciyyələnir. O, hələ tələbəlik illərində ilk böyük əsəri olan bir hissəli "Simfoniya"nı, iki simfonik poemasını, "Azərbaycan süitəsi"ni, simli kvartet və sair əsərlərini bəstələmişdir. Cövdət Hacıyev sənətdə elə ilk addımlarından Azərbaycan musiqisində aparıcı mövqelərdən birini tutmuşdur. O, 1945-ci ildə Qara Qarayevlə birlikdə yazdığı "Vətən" operasına görə SSRİ Dövlət mükafatına layiq görülmüşdür.

Görkəmli sənətkara ən çox şöhrət gətirən onun ayrı-ayrı illərdə bəstələdiyi səkkiz simfoniyasıdır. Onun simfonik musiqisini qəhrəmanlıq motivləri, humanizm, insanın mənəvi gözəlliyinin tərənnümü səciyyələndirir. Bəstəkar bu simfoniyalarda Azərbaycan xalq musiqisinin müxtəlif janrlarının bədii ifadə vasitələrindən, inkişaf prinsiplərindən məharətlə istifadə etmişdir. Cövdət Hacıyev həmçinin simfoniyyetta, oratoriya, ballada, sonata, skerso və kvartet-poemanın, xor üçün bir sıra dəyərli əsərlərin müəllifidir.

1956-cı ildə IV simfoniya meydana gəlir və respublikamızın musiqi hıyatında əlamətdar hadisə kimi qiymətləndirilir. D. Şostakoviç əsərə olduqca yüksək qiymət vermişdir. Əsər 5 hissəlidir.

Təsvir olunan hadisələrin masştablılığı onun A.P.Borodinin epik simfoniyaalarına yaxınlaşdırır. Burada bəstəkar "Bayatı-Şiraz" muğamının melodik dönmələrindən, aşiq mahnılarının intonasiyalarının, xalq mahnı və rəqs ritmlərindən istifadə etmişdir. Əsərin musiqisi onu səhnə dramına yaxınlaşdırır.

Bəstəkarın V simfoniyası "İnsan, Yer, kosmos" adlanır. Simfoniyanın kompozisiya quruluşu ənənəvi deyil: belə ki, o iki hissədən və yeddi fəsildən ibarətdir. Bu, musiqi dramaturgiyasının tələbləri ilə əlaqədardır. əsər iti konflikt, kontrastlarla və dinamika ilə zəngindir. Bu, həyat haqqında ümumiləşdirilmiş fəlsəfi povestdir. əsərdə post-sovet xalqının xariqələr yaratması, kosmosu fəth etməsi kimi o dövrün müasir mövzuları ön plana çəkilir. Müasir mövzu, müasir

ifadə vasitələri tələb edirdi. Təsadüfi deyil ki, I hissədə bəstəkar seriya üslubundan istifadə edərək, ona aşırı musiqisinə xas olan səs düzümü ilə, II fəsildə tokkatani fuqa ilə uzlaşdırı, III fəsildə isə qədim kilsə oxuma üslubu olan xoraldan istifadə edir.

Cövdət Hacıyevin "Zirvələrə" adlanan Altıncı və "Şəhidlər" adlı Yeddinci simfoniyaları sənətkarın vətəndaşlıq mövqeyinin parlaq ifadəsidir. Azərbaycanın müstəqilliyi uğrunda canlarını qurban vermiş şəhidlərimizin xatirəsinə həsr etdiyi Yeddinci simfoniyası müdrikliyi, dərin fəlsəfi düşüncələri, mübarizlik ruhunu aydın musiqi dili ilə təcəssüm etdirir. Kamera orkestri üçün yazılmış VII simfoniya Azərbaycanda memorial musiqi janrının inkişafında mühüm əhəmiyyətə malikdir.

C.Hacıyevin simfonik əsərlərindən danışarkən "Sülh uğrunda" simfonik poemasını da yada salmaq lazımdır. Proqramlı olan bu əsərdə bəşəriyyətin müharibə iddiasında olanlara qarşı geniş hərəkətini, xalqın istiqlalıyyət uğrunda mübarizəsini açıqlayan sənətkar əsəri mərdlik pafosu, yüksək emosiya, romantik vüsətlə səsləndirir.

Bəstəkarın yaradıcılığında fortepiano musiqisi də mühüm rol oynayır. Bu mənada onun fortepiano üçün yazdığı "Ballada", sonata, 8 süitadan ibarət uşaqlar üçün yazılmış "Musiqi şəkilləri" əsərlərini qeyd etmək lazımdır. Əgər "Ballada" xalqın həyat, məişət və tarixini ensiklopediyası kimi qələmə alınmışdısa, "Musiqi şəkilləri" əsəri uşaq psixologiyasının, dünyagörüşünün rəngarəng politrasi təsirini bağışlayır.

Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin inkişafında böyük rol oynamış Cövdət Hacıyev ölkəmizdə peşəkar musiqi kadrlarının hazırlanmasında da misilsiz xidmətlər göstərmişdir. O, Azərbaycan bəstəkarlarının bir neçə nəslini yetişdirmiş gözəl pedaqoq olmuşdur.

Cövdət Hacıyevin Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişafı və təbliğindəki xidmətləri yüksək qiymətləndirilmişdir. O, iki dəfə SSRİ Dövlət mükafatına layiq görülmüş, bir çox orden və medallarla, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının ali mükafatı - "Şöhrət" ordeni ilə təltif olunmuşdur.

Cövdət Hacıyevin fitri istedad, böyük zəhmətsevərlik, xalqımızın zəngin musiqi ənənələrinə sonsuz sədaqətlə səciyyələnən və dünya musiqi mədəniyyətindən bəhrələnən yaradıcılığı müasir Azərbaycan musiqi sənəti tarixinin ən parlaq səhifələrindən birini təşkil etmiş, xalqa sədaqətli xidmətin gözəl nümunəsi olmuşdur. Onun yüksək sənətkarlıqla yaratdığı simfonik əsərlər Azərbaycan musiqi xəzinəsinin qızıl fonduna həmişəlik daxil olmuş, mədəniyyətimizə böyük şöhrət qazandırmışdır.

Respublikanın görkəmli musiqi xadimi, Bakı Musiqi Akademiyasının professoru, SSRİ Dövlət mükafatları laureatı, əməkdar incəsənət xadimi, xalq

artisti Əhməd Cövdət İsmayıl oğlu Hacıyev 2002-ci il yanvarın 18-də ömrünün 85-ci ilində vəfat etmişdir.

Görkəmli bəstəkar, mahir pedaqoq, əsl ziyalı və gözəl insan olan Cövdət Hacıyevin əziz xatirəsi Azərbaycan xalqının qəlbində əbədi yaşayacaqdır.

Mühazirə mövzusu № 17

Vətən operası

Keçən əsr Azərbaycan musiqi sənətinin əsas simalarından olan Qara Qarayev və Cövdət Hacıyev görkəmli bəstəkar, ictimai xadim, pedaqoq kimi tanınmış öz dəsti-xətti ilə seçilən sənətkarlardan olmuşlar. Hər iki bəstəkar öz yaradıcılığında daim böyük ideya əhəmiyyətli mövzuları əks etdirmişdir. 1941-ci ildə Q. Qarayev və C. Hacıyev “Ayna” operasını yazmağa başlayırlar. Operanın süjet xəttini “Azərbaycan kəndinin kolxozçularının həyatı” təşkil edir. Librettonun müəllifi E. Məmmədخانlı və İ. İdayətzadə idi. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, “Ayna” operası Mədəniyyət Nazirliyinin istəyi ilə yazılmağa başlamışdır. Operanın birinci aktı yazılmağa başlamışdır ki, Böyük Vətən Müharibəsi başladı və bu zaman Opera və Balet Teatrının keçmiş direktoru İ. İdayətzadə gənc bəstəkarlara məsləhət gördü ki, “Ayna” operasının librettosunu müharibə mövzusu ilə əlaqələndirsinlər. Beləliklə, “Vətən” operası yazılmağa başladı (librettonun müəllifi İ. İdayətzadə, nəzm hissənin müəllifi M. Rahimdir).

“Vətən” operası böyük səhnə ilə başlayır. 1943-cü il. Azərbaycan kəndi. Kolxozçular cəbhədən qayıdanları qarşılamağa hazırlayırlar. Eldar, Diyar və Səlim qonaqların şərəfinə təriflər söyləyir və onları alqışlayırlar. Onlar cəbhədən qayıdanlar arasında olan Sovet İttifaqı Qəhrəmanı leytenant Aslanı və onun döyüş dostu Sergeyi tərifləyirlər, bircə Mərdan bütün baş verən bu hadisələrə biganədir, yoldaşları onu camaata qoşulmağa, xeyirli bir iş görməyə səsləyirlər. O, amma bütün bunlara, baş verən hadisələrə əhəmiyyət vermir. Mərdanın belə biganə olmasının səbəbi rəqibi Aslana olan paxıllığından irəli gəlir. Çünki onun rəqibi Aslan cəbhədə igidlik göstərmiş və vətənə qayıdaraq, bu işə Mərdanda Aslana qarşı paxıllıq hisslərinin yaranmasına səbəb olur, dünən qapılarda nökrə olan Aslanı hamı sevirdi, hamı onun qoçaqlığından danışır. Mərdanın sevdiyi qız – Dilbər də Aslanı alqışlayır. Dilbər də igidlərlə bərabər cəbhəyə-döyüş meydanına şəfqət bacısı kimi getməyə hazırlaşır, bunu esidən Mərdan daha da qəzəblənir və Dilbərin Aslanı sevib – sevmədiyini soruşur, Dilbər isə cavabında bildirir ki, Aslanı hamı, bütün el-oba sevirdi.

Nəhayət onların hamısı – Aslan da, Mərdan da, Dilbər də Böyük Vətən müharibəsində iştirak edərək qəhrəmanlıq, igidlik göstərirlər. yaralanmış

mərdan faşistlərin əlinə keçir. Faşistlər Mərdana işgəncələr versələr də, istədikləri məlumatları ondan ala bilmirlər. Mərdan həlak olur.

Bu opera gənc bəstəkarların ilk operası olmasına baxmayaraq onlar Azərbaycan musiqisində zəruri olan yeni janr – realist musiqi dramı yaratmışlar. Bəstəkarlar hər ikisi eyni dərəcədə hadisələrin həyəcanlı olmasına çalışmışlar. Bu isə operanın kompazisiyasının özünəməxsusluğu, orijinallığıdır.

Operadakı hərtərəfli səhnələr, musiqili-dramatik dialoqlar və tamamlanmamış mahnıvarlılıya əsaslanan ariozə nömrələri, rəqs səhnəsi ahənglik təşkil edir.

Operanın birinci aktının sonunda final xorundan əvvəl rəqs səhnəsi verilmişdir. Bu rəqs “Yallı” rəqsi ruhunda yazılıb. Sanki insanları birliyə, həmrəyliyə səsləyən çağırış ruhlu bir rəqsdir. Operada yeganə rəqs nömrəsidir. Sol minor tonallığında, 2/2 ritmində yazılmışdır.

Operadakı bütün səhnələrə bəstəkarlar quruluş və bütövlük vermişlər onlardan çoxu simmetrik olub tez-tez istifadə olunan repriza formasında, bəziləri böyük olmayan koda ilə bitərək musiqi materialının inkişafını tamamlayır.

Musiqilik baxımından tamlıq təşkil edən nömrələr və səhnələr ilə yanaşı “Vətən” operası fasiləsiz simfonik inkişafa malikdir. O, özünü mövzuların sırasında hərtərəfli halda göstərir. Operanın ideya məzmununun açılması və bilavasitə musiqi və tematik bağlılığı leytmotiv prinsipinə əsalanır. Q.Qarayev və C.Hacıyev müəyyən personaja arasıkəsilməyən qısa leytmotivlə yanaşı, daha genişlənmiş epizodik mövzulardan da istifadə etmişdir. Bütün bunlar operadakı əsas konfliktləri xeyir və şərin mübarizəsini əks etdirirlər. Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, “Vətən” operası üzərində işləyən tanınmış musiqişünaslar L.Karagiçeva və A.Tağızadə operada yalnız bir leytmotivin - faşistlərin leytteması olduğunu qeyd etmişlər. Bu leytmotiv ilk dəfə birinci aktda 6-cı nömrədə komandir Sergeyevin ariyasında verilib.

Opera üzərində dərin təhlil apararkən isə musiqi materialının əsasında belə qənaətə gəlmək olur ki, əsərdə müəyyən tematik komplekslər qoyulmuşdur. İnkişaf prosesində onlar qarşı-qarşıya qoyularaq dəyişikliyə məruz qalır, bir-birini əvəz edir. Həmçinin qeyd etmək lazımdır ki, verilmiş təsdiq özünü əsərin partiturasının təhlilində olduğu kimi, bəstəkarların öz dəstixətti ilə yazdıqları partituranın kənarında izah olunur.

“Vətən” operasının klavir variantının təhlili zamanı, müəlliflərin bəzi qeyd əlyazmalarına nəzərən operada digər leytmotivlərin də olduğunu görürük. Operanın əsas qəhrəmanlarından olan Aslanın leytmotivləri, Mərdanın leytmotivləri, Eldarın leytmotivləri buna misal ola bilər.

Operanın əsas qəhrəmanı olan Aslanın üç leytmotivi mövcuddur. Birinci leytmotiv birinci aktda giriş hissədə səslənir. Instrumental bir formada verilmişdir. Bu leytmotiv bir daha birinci aktda 8-ci nömrədə Aslanın ariyası və xor sahnəsində keçir. Bu leytmotiv vokal partiyada səslənmişdir. Bu səhnədə Aslan Ana yurda, Vətənə olan sədaqətindən, məhəbbətindən bəhs edir. Elə Aslan obrazı ilə ilk dəfə bu səhnədə tanış oluruq və həmçinin o, Vətənə sadıq döyüşçü olduğuna and içir.

Aslanın ikinci leytmotivi birinci leytmotiv kimi birinci aktda – giriş hissədə instrumental şəkildə səslənir. 8-ci nömrədə Aslanın ariyası və xor səhnəsində bu leytmotiv vokalın ifasında səslənir. Bu leytmotivlər “Vətən” operasının baş qəhrəmanı olan Aslanı xarakterizə edən iki əsas leytmotivdir.

Aslanın üçüncü leytmotivi 16-ci nömrədə verilmişdir. Bu leytmotiv birinci aktda Aslanın ariyası və xor səhnəsində verilmişdir. Hər iki səhnədə leytmotivlər vokalın partiyasında keçir. Baş qəhrəmanın qəhrəmanlığından, cəsarətindən, dönməzliyindən xəbər verir.

Operanın digər qəhrəmanlarından biri də Mərdandır. Mərdan obrazını təhlil edərkən biz onun inkişafda olan bir obraz olduğunu görürük. Operanın əvvəlində o, paxıl, aciz bir obraz kimi verildiyi halda, sonda ikinci aktdan başlayaraq onun xarakterində müsbət xüsusiyyətlər yaranır.

Mərdan obrazının xarakteristikasına baxdıqda onun da leytintonasiyasının olduğunu görürük. Aslan kimi onun da leytintonasiyası ilk dəfə birinci aktda giriş bölməsində səslənir. Bu leytintonasiya bir daha birinci aktda 8-ci nömrədə Aslanın ariyası və xor səhnəsində verilir. Bu leytmotiv dramaturji ziddiyyət rolunu oynayır. Belə ki, Mərdan Aslanı özünə rəqib hesab edir. Bu leytmotivin dramaturji xüsusiyyəti həm də ondan ibarətdir ki, Mərdan və Aslanın taleləri bir-biri ilə bağlıdır. Mərdanın ikinci leytmotivi dördüncü aktda verilən əzab leytmotividir. Mərdan əzab leytmotivində Aslan paxıllıq etdiyini açıq şəkildə yoldaşlarına bildirir.

Əsas qəhrəmanların leytmotivlərindən başqa döyüşçü Eldarın da leytmotivi var. Onun leytmotivi ilk dəfə girişdə səslənir. Daha sonra isə Mərdanın ariyasında verilmişdir. Eldar Mərdana məsləhət verir ki, sən da cammata qoşul, xeyirli, faydalı bir işlər gör.

“Vətən” operasında Dilbərin leytmotivi yoxdur. Lakin onun bütün ariyalarını birinci aktda 4-cü nömrədə Dilbər və rəfiqələrinin səhnəsi, birinci aktda 13-cü nömrədə Dilbərin ariyası, üçüncü akt 1-ci nömrədə giriş və Dilbərin ariyasını başlanğıc dönməsi yuxarı gedən üç not təşkil edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, operada olan əsas personajların xarakteristikası bəstəkarlar tərəfindən tamamlanmış, bitmiş epizod formaları – ariyalar, mahnılar, ansambl vasitəsilə verilmişdir. Bununla belə ariya bəstəkarlarda

“mərkəzləşmiş” an olub hər hansı personajın həyatında onun hərtərəfli musiqi portretinin yaranmasına kömək edir. Nümunə olaraq, Mərdanın birinci və dördüncü pərdədəki ariyalarını göstərmək olar.

Hər iki bəstəkarın əsaslı qələbəsi ondan ibarətdir ki, qəhrəmanların daxili aləmləri və hərəkətləri əsərin dramatik xəttində birbaşa olaraq əsərin yekununu təşkil edir, operanın əsas qəhrəmanlıq istiqamətini müəyyən edir.

“Vətən” operası özünün hər bir hissəsi ilə eyni əhəmiyyətə malik əsərdir. Yüksək bədii və böyük hissetmə qüvvəsinə malik epizodlarla yanaşı, musiqi parçaları da verilmişdir. Bununla əlaqədar qeyd etmək lazımdır ki, operanın Üverturası yoxdur.

Bu opera yazıldığı dövrdə Böyük Vətən müharibəsi mövzusu o zamanki opera sənətində az əks olunurdu. Həmçinin Azərbaycanda bu opera Vətən müharibəsi epopeyasını canlandıran və Azərbaycan dilində yazılmış ilk çoxpərdəli opera idi. Əlbəttəki bu opera nöqsansız deyil. Operanın müsbət tərəfləri kimi onun mənfi tərəfləri də eyni dərəcədə təhlil olunmalıdır.

Operanın yarısını təşkil edən üç şəkil, altı səhnədən ibarət olub müsbət obrazların açılmasına həsr olunaraq operanın musiqi hərəkətinin dinamizmini az ifadə edir.

Silahlı toqquşmalar zamanı mənfi qüvvələrin təsviri qeyri-adi, qroteks musiqi metodu ilə verilmişdir. Faşistlərin mövzusu ənənəvi faşist obrazlarına xarakterik-artırılmış kvarta intonasiyalı intonasiyalı punktirli, marşsayağı ritmə əsaslanıb, orkestrdə mis nəfəsli alətlərin boğuq səsləri, fleyta-pikkolanın, skripkaların qışqırıcı, çığırğan səslənməsi ilə təsvir olunmuşdur.

Faşistlərin qrotesk xarakteristikasına və döyüş epizodlarının daxili mürəkkəbləşməsinə istinad edən inqilabçıların iddialarına baxmayaraq, bu üsullar heç də formal tendensiyalarla bağlı deyil.

Həmçinin operada dramaturji səhnələrlə yanaşı genişlənmiş xor səhnələri ilə yanaşı, operanın qəhrəmanlarını tərif edən və ya səhnədəki hadisələri şərh edən xor epizodlarından da istifadə olunmuşdur.

Müəlliflər “Vətən” operasında klassik opera ənələrinə istinad edir, bu da özünü daha çox Azərbaycan xalq nəğmələrinə məxsus elementlərin ardıcıl inkişafında göstərir ki, bu da nəticədə operanın musiqi tərzini müəyyən etmişdir.

Bu opera tamaşaçısı tərəfindən isti qarşılanmış və yüksək qiymətləndirilmişdir. “Vətən” operasının yaranması Azərbaycan musiqi teatrı tarixində mühüm hadisə olmuşdur. Q.Qarayev və C.Hacıyevin “Vətən” operasından gələn ənənəni F.Əmirov “Sevil”, V.Adıgözəlov “Natavan”, F.Əlizadə “İntizar” operalarında davam etmişlər.

Bəstəkarın əsas əsərlərinin siyahısı:

C. Hacıyev Moskva Dövlət Konservatoriyasını bitirmişdir. Azərbaycan simfonizminin əsasını qoyanlardan biridir. O, 8 simfoniyanın, simfoniyyətin, 3 simfonik poemanın, o cümlədən, "Sülh uğrunda" (1951) və digər orkestr əsərlərinin, həmçinin "Vətən" operasının, oratoriyalar, kamera-instrumental əsərlər, xor-poema, romans-qəzəllər və s. bəstələmişdir. Aşiq mahnılarının, xalq rəqslərinin not yazılarının müəllifidir.

Mühazirə mövzusu № 18

Cahangir Cahangirov

Həyat və yaradıcılığı

(1921 -1992)

Cahangir Cahangirov Ü.Hacıbəyli ənənələrini davam etdirən görkəmli bəstəkarlarımızdandır. Onun yaradıcılığının formalaşması 40-cı illərin sonuna təsadüf edir. Zəngin xalq musiqi yaradıcılığına, milli musiqinin nailiyyətlərinə, həmçinin rus klassikasının ənənələrinə əsaslanan C.Cahangirov dünya musiqi mədəniyyətinin müsbət cəhətlərini öz yaradıcılığında ifadə etmişdir.

Çoxşaxəli yaradıcılıq irsinə malik sənətkar "Azad" operasının, külli miqdarda xor, vokal instrumental əsərlərin, kütləvi mahnıların, dram tamaşalarına musiqinin müəllifidir.

Lakin müxtəlif janrlara müraciət etməsinə baxmarayaraq, C.Cahangirov yaradıcılığının əsas sahəsini xor üçün yazılmış əsərlər, vokal simfonik musiqi və kütləvi mahnılar təşkil edir. Onun xor əsərləri milli xor mədəniyyətinin inkişafında böyük rol oynamışdır.

1921-ci ildə neftçi ailəsində anadan olan C.Cahangirov uşaqlıqdan musiqiyə, teatra böyük həvəs göstərir, dərnlərdə iştirak edir. 1937-ci ildə musiqi texnikumuna qəbul olan bəstəkar, 1940-cı ildə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının xalq musiqisi şöbəsində təhsilini davam etdirir. Eyni zamanda o, Ü.Hacıbəylinin rəhbərlik etdiyi Azərbaycan Dövlət mahnı və rəqs ansamblının xor qrupuna, sonrakı illərdə isə uzun müddət Azərbaycan televiziyası və radiosunun xor kollektivinə rəhbərlik edir. Onun ilk əsərlərinin də bu xor üçün yazılması təsadüfi deyildi. Bəstəkar öz bəstələrilə yanaşı, həm də xalq mahnılarını da xor üçün işləyirdi.

Bu dövrə məxsus olan əsərlərdən "Arazın o tayında" vokal simfonik poemasını (söz. M.Qülqünün və Ə.Tudənindir), 12 hissədən ibarət "Dostluq mahnısı" kompozisiyasını, "Azad" və "Xanəndənin taleyi" operalarının xor

nömrələrini, "Füzuli", "Nəsimi", "Aşıq Alı" kantatalarını, "Sabir oratoriyası"nı, S.Ələsgərovla birlikdə yazdığı onlarca xor miniatürələrini göstərmək olar.

C.Cahangirovun "Azad" və "Xanəndənin taleyi" adlı hər iki operası onun Ü.Hacıbəyli ənənələrini bilavasitə davam etdirməsinə dəlalət edir.

"Xanəndənin taleyi" operası inqilabdan əvvəl yaşamış və o dövrdə çox məşhur olan xanəndə Seyyid Mirbabayevin acınacaqlı tale qismətindən bəhs edir.

C.Cahangirov öz yaradıcılığında iri həcmli əsərlərlə yanaşı mahnı janrında yazılmış əsərlərə mühüm yer vermişdir. Burada həm lirik səpgili mahnılara, həm müasir gənclərin gələcəyə inamını artıran, onların xoş əhval – ruhiyyəsinə ifadə edən mahnılara, həm də kino ekranlarından, teatr tamaşalarından ayaq alıb xalq içərisində məşhurlaşan mahnılara rast gəlmək olar. Bu mənada "Ana", "Aylı gecələr", "Bakı", "Dan ulduzu, bir də mən", "Ay qız", "Alagöz" mahnıları, "Yenilməz batalyon" filmindən "Teymurun mahnısı", "Koroğlu" filmindən "Xanəndə qızın mahnısı", "Dəli kür" və "Bayatılar" mahnıları, Nizami Gəncəvinin yubileyi münasibətilə onun sözlərinə yazılmış "Gül camalın" romansı və xor üçün "Qəzəl" əsəri, İ.Nəsiminin 600 illik yubileyilə əlaqədar yazılmış "Ənəlhəq" mahnı – romansı, M. Füzulinin sözlərinə yazılmış "Eşitməzdim" qəzəl - romansı milli musiqi sərvətimizin ən nadir incilərindəndir.

Bəstəkarın 60 – 70-ci illərdə yazdığı əsərləri onun yaradıcılığının şah əsərləri sayıla bilər. Bu, "Məhsul", "Bahar gəlir" suitaları, "Hind gözəli" tamaşasına, "Koroğlu" filminə yazdığı musiqi, xalq çalğı alətləri üçün yazılmış "Qahirə eskizləri" əsəri, iran şairəsi Seyminin mətninə əsaslanan səs və simfonik orkestr üçün yazılmış "Ballada" əsəri, bir hissəli "Sabir" oratoriyası, "Simfonik" poema (1972), "Simfonik qravürlər" (1977), "Təzə nişanlı" operattası və külli miqdarda digər əsərlərdir ki, bəstəkarı dinləyicilərə sevdirdir və gənc bəstəkarlara örnək olmaqda davam edir.

Mühazirə mövzusu № 19

"Azad" operası

Cahangir Cahangirovun "Azad" operası yazıçı [Mirzə İbrahimovun](#) 1940-cı illərdə qələmə aldığı İran Azərbaycanında olan kəndli həyatında baş verən hadisələrdən bəhs edən "[Gələcək gün](#)" romanı və "Azad qız" povestinin motivləri əsasında yazılmışdır. Opera bu əsərlərin motivlərini özündə təcəssüm etdirir. [Cənubi Azərbaycanın](#) azadlığı və istiqlaliyyəti uğrunda məzlum xalqların mübarizəsi bu operada öz əksini tapmışdır. Mirzə İbrahimovun "Gələcək gün"

romanı və "Azad qız" povestinin əsas ideyasını mülkədarların hakimiyyəti altında olan xalqın mübarizəsi təşkil edir. Əsərlərdə mübarizə mövzusu ilə kəndli Xəlil dayının ailəsindəki hadisələr bir-birinə qarışır, qızı Səciyyənin kədərli taleyi təsvir olunur. Səriyyə və onun nişanlısı Ayazın lirik taleyi əsərlərdə mühüm yer tutur. Bu tale yolların əlaqəsi, onların yanaşı mövcudluğu iki janrın, iki başlanğıcın – epik-qəhrəmanlıq və dramatik-lirik janrların uyğunluğundan, son illərin bir çox əsərlərinə səciyyəvi olan janr sintezindən xəbər vermişdir.

Mirzə İbrahimovun "Gələcək gün" romanının mövzusunda [İkinci Dünya müharibəsi](#) ərəfəsi və müharibənin ilk ayları [Cənubi Azərbaycanın](#) ictimai-siyasi həyatında baş verən hadisələr geniş epik lövhələrdə, fikri dərinliklə və ustalıqla təsvir olunur.

Müstəbid [Rza şah](#) hakimiyyətinin son dövrü ölkədə ingilis-amerikan imperialistlərinin ağalığı, yerli hakimlərin özbaşınalığı və xəyanəti, yoxsul kəndlilərin ağır, dözülməz həyatı, əsarətə və zülmə qarşı mübarizəsi təsirli, real hadisələr əsasında canlanır. Əsərin qəhrəmanı [Firudin](#) məfkurəvi təkamülü, gərgin mübarizədə yetkinləşməsi ictimai-siyasi həyatın burulğanı fonunda inandırıcı verilir. Yazıçı milli demokratik hərəkatın güclənməsi səbəblərini açır, Kərim xan Azadi, Kürd Əhməd, Rza Qəhrəmani kimi saf, yenilməz, mərd inqilabçıların ədalətli mübarizəsinə möhkəm inam oyadır. Əsərdə [Səttar xan](#) və [Şeyx Məhəmməd Xiyabaninin](#) inqilabi ənənələrini mürəkkəb şəraitdə öz əməllərində yaşadan fars, kürd və azərbaycanlı gənclərin yeni həyat uğrunda əlbir mübarizəsi əsərin tərbiyyəvi təsirini və ictimai dəyərini artırır. Ədib romanda Firudin, Sərtib Səlimi, Musa kişi, Hikmət İsfahani kimi bədii surətlər qalereyası yaratmışdır. Böyük ictimai-tərbiyyəvi əhəmiyyəti olan "Gələcək gün" romanı müasir Şərqi milli demokratik hərəkatı mövzusunda yazılmış dəyərli əsərlərdən biridir. Dövlət mükafatına layiq görülmüş əsər Mirzə İbrahimovun istedadının bir sıra xüsusiyyətlərini açmaqla yanaşı, ona dünya şöhrəti qazandırmışdır. Yazıçı "Gələcək gün" romanında yazırdı ki, *"o gün gələcək. Azərbaycan xalqının da üfüqündə günəş doğacaq."*

Yazılması

[1950](#)-ci ilin ikinci yarısında Cahangir Cahangirov öz gücünü opera janrında da sınaq fikrinə düşür. Bununla da "Azad" operasını qələmə almışdır. Operanın librettosu şair [Hüseyn Hüseynzadə](#) tərəfindən yazılmışdır.

Cahangir Cahangirovun musiqi dilinin əhəmiyyətli cəhətlərindən biri milli xarakterli melodiyalar və çoxsaylı düzüm yaratmaqdır. Bu, bütövlüklə xalq havalarını əks etdirmək və ya onlar üçün səciyyəvi olan fraqmentləri təsvir etmək əsasında deyil, bəstəkarlıq quruluşunun ifadə prinsiplərini və Azərbaycan xalq musiqisi üsullarını yaradıcı surətdə sərbəst tətbiq etməyə əsaslanır. Beləliklə,

"[Nərgiz](#)" operasından başlayan ilk addımlar sadə çoxsəslilikdən daha inkişaf etmiş polifonik formalara – "Azad" operasının polifoniyasına gətirib çıxarır.

Cahangir Cahangirov başqa əsərlərində olduğu kimi, "Azad" operasında da zəruri, aktual mövzulara müraciət edərək, öz musiqisinə xas olan epik-nəqli cizgiləri daxil etmişdir. Libretto müəllifi [Hüseyn Hüseynzadə](#) operanın məzmununda ədəbi əsərləri səhnələşdirərkən labüd sayılan bəzi dəyişiklər etmişdir. Məhz buna görə də romandan fərqli olaraq, iştirakçıların adı dəyişdirilmiş, sayı azaldılmışdır. Bəzi hadisələr ümumi şəkildə verilmişdir. Bu da əsərin ideya xəttinin kəskinliyini azaltmışdır və bəstəkarın yaradıcılıq işini müəyyən dərəcədə məhdudlaşdırmışdır. Buna baxmayaraq, opera xalq faciəsi kimi müəllif tərəfindən düzgün düşünülmüşdür.

Operanın librettosu hadisələrin məkan və zamanını ümumiləşmiş şəkildə təqdim edir. Bütövlükdə isə operada hadisələrin məkanı və zamanı üçün səciyyəvi olan bir çox amillər nəzərəcarpacaq dərəcədə ümumiləşdirilmişdir. Buna müvafiq olaraq, musiqidə də milli-xalq xüsusiyyətləri bir sıra nömrələrdə, sözsüz ki, Cənubi Azərbaycan musiqisinin əlamətləri olmasına baxmayaraq o qədər də aydın görünməmişdir.

Operada dramaturji münaqişənin əsasını iki müxtəlif sosial qüvvənin – xalq və onun qəhrəmanları feodal-mülkədar əyanların ziddiyətli qarşıdurması təşkil etmişdir. Feodal əyanlarını operada jandarm zabiti Yavər, onun ətrafı, xan və başqaları təmsil edirlər. Sosial cəhətdən müxtəlif olan bu qrupların xarakteristikası bir-birindən ayrılmışdır. Özünün ayrı-ayrı nümayəndələri ilə birlikdə xalq obrazı ardıcıl şəkildə açılır, daha sonra isə əvvəlki xarakteristikalar ilə dərinləşir.

Operanın dramaturji quruluşuna klassik opera dramaturgiyasının təsiri aydın görünmüşdür. Belə operalardan – [Mixail Qlinkanın](#) "İvan Susanin", [Modest Musorqskinin](#) "Boris Qodunov", [Üzeyir Hacıbəyovun](#) "[Koroğlu](#)" və [Müslüm Maqomayevin](#) "[Nərgiz](#)" operalarını göstərmək mümkündür. Bir çox operalarda olduğu kimi, inkişafın əsas prinsiplərini ziddiyyət təşkil edir. Bu ziddiyyət pərdələrin, səhnələrin ardıcılığında, epizod və fraqmentlərin quruluşunda özünü göstərir.

Operanın baş qəhrəmanı, onun əsas ideyasının daşıyıcısı xalqdır. Buna görə də özünün emosional-obraz məzmununa görə müxtəlif olan xor və kütləvi səhnələr operada mühüm yer tutur. Operada xalq çoxcəhətli xarakterizə olunmuşdur. Onun musiqili xarakteristikası müxtəlif və kifayət qədər müstəqil fraqmentlərdən yaranmışdır. Bütün epizodlarda qüssədən fəallığa doğru artan təcəssümetdirici obraz-xətt mövcuddur.

Musiqilər

Operada dramaturji konfliktin əsasını iki sosial qüvvənin – xalq və onun qəhrəmanları ilə feodal zadəganların (xan, onun oğlu Yavər və onların əhatəsi) bir-

birinə qarşı qoyulması təşkil edir. Bəstəkar çalışır ki, bu iki sosial qrupu fərdiləşdirsin. O, xalq və ayrı-ayrı iştirakçıların obrazlarını epizodlarda ardıcıl açaraq əvvəlki xasiyyətnaməsini ziddiyyətli toqquşmalarda bir qədər dərinləşdirir. Məsələn birinci pərdədə (səhnədə məhsulu aparırlar) qəzəblənmiş kəndlilər jandarlara mane olurlar və toqquşma baş verir. III pərdədəki xor xalqın mərdliyini və qətiyyətini açan obrazın əsas xarakteristikasıdır. Çahargah muğamının lad sxemindən istifadə edərək, ifadəni inkişaf edən polifonik yazı ilə zənginləşdirərək, bəstəkar monumental epik lövhə yaradır.

Libretto

I pərdə

Kənddə səhədir. Kəndlilər işə hazırlaşırlar. Kəndli xəlil dayının ailəsində şadıqlıdır. Bol məhsul yığan Xəlil dayı qızı Səriyyə ilə Ayaza toy etməyə hazırlaşır. Xanın oğlu – jandarm zabiti Yavərin başçılığı altında xanın əsgərlərinin gözlənilməz gəlişi ilə kəndlilərin əhvalı pozulur. Xanın adamları əlavə vergi tələb edirlər. Kəndlilər hiddətlənsələr də gücsüzdürlər. onlar Yavərə və jandarlara yalvararaq müraciət edirlər, bu yalvarış tədricən bir qədər qəti xarakter alır. Ayaz Yavərlə sözləşir. Onu həbs edirlər, taxılı isə təzə verginin hesabına götürüb aparırlar. Yavər Səriyyənin gözəlliyinə vurulmuşdur, Səriyyəni dilə tutur ki, şəhərə, onun evinə köçsün. Lakin sədaqətli Səriyyə öz vicdanını satmaq fikrində deyildir. Ayaz dağlarda gizlənən üsyançıların köməyi ilə həbsdən qaçmağa müvəffəq olur. O, üsyançılara qoşulur. Səriyyəni isə Yavər şəhərə, öz sarayına aparır.

II pərdə

Xanın sarayı. Yavər öz dostlarının mühitində əylənir. Gözlənilmədən qayıdıb gələn xan kəndlilərin üsyan etdiyini bildirir. O, oğlunun avaraçılığından, laqeydliyindən hirsələnmişdir. Xəlil Azad gəlir. O, xandan xahiş edir ki, qızını ona qaytarsın. Xan qəzəblənib, onu qaralır, Səriyyəni isə üsyançılarla əlbir olmaqda günahlandırır və həbsxanaya salır.

III pərdə

Üsyançıların düşərgəsi uca dağlarda yerləşir. Ayaz onların arasındadır. O, Səriyyənin xiffətini çəkir. Yaralanmış Xəlil gəlir. O, xanın və əlaltılarının törətdikləri yeni cinayətlərdən danışır. Kəndlilər Xəlil və ayazın rəhbərliyi altında hücum keçirlər.

IV pərdə

Həbsxananın qaranlıq divarları. Kameralardan birində Səriyyə və onun anası Hürü xala əzab çəkirlər. hər tərəfdən dustaqların iniltisi eşidilir. Yavər gəlir. O, yenə də Səriyyənin rəğbətini qazanmağa çalışır. Səriyyənin rədd cavabından və kəndlilərin hücumu haqqında nökrin gətirdiyi xəbərdən hirsələnən Yavər qəzəblə

qızı boğur. Üsyançılar gəlirlər. ayaz da onların arasındadır. Yavəri edam edirlər. ayaz öz sevgilisindən ötrü göz yaşı axıdır. Xalq gələcəyə tam inamla və axıradək mübarizə aparmaq əzmi ilə dağlara çəkilir.

Əsərləri:

Simfonik əsərləri

[1949](#)-cu ildə "Arazın o tayında" vokal simfonik poemasını yaradır və bu əsərə görə [SSRİ Dövlət mükafatı laureatı](#) adına layiq görülür. [1950](#)-ci ildə "Arazın o tayında" poeması [Moskvanın](#) Sütunlu Salonunda və [Leningradda](#) ifa olunmuş, lent yazısı isə [Ümumittifaq Radiosunun](#) Qızıl fonduna daxil edilmişdir.

[1962](#)-ci ildə - [Mirzə Ələkbər Sabirin](#) 100 illik yubileyi münasibətilə Xor və simfonik orkestr üçün "Sabir" oratoriyasını yazmışdır

Operaları

Canahgir Cahangirov "[Azad](#)" və "[Xanəndənin taleyi](#)" adlı iki [operanın](#) müəllifidir. Hər iki əsərində Cahangirov musiqi klassikamızın korifeyi Üzeyir Hacıbəyovun sənət ənənələrini davam etdirmişdir.

"Xanəndənin taleyi" operası inqilabdan əvvəl Azərbaycanda yaşamış məşhur xanəndə [Seyid Mirbabayevin](#) acı taleyindən bəhs edir. Cah-calalla həyat sürmək xatirinə qürbət ölkədə var-dövlətini göyə sovurub yoxsullaşan, təkcə səsi yazılmış sınıq qrammofon valı qalmış xanəndənin bu yadigarı şikəst olmuş həyatının rəmzi kimi qavranılır.

Cahangir Cahangirov "[Xanəndənin taleyi](#)" operasında bir bəstəkar, musiqi dramaturqu kimi ən gözəl keyfiyyətlərini qabarıq şəkildə nümayiş etdirmişdir. Ən başlıcası odur ki, Cahangirovun operası istər üslub, istərsə də musiqi dramaturgiyası baxımından bitkin və kamildir.

Məlumdur ki, xanəndənin repertuarı muğam və təsniflərdən ibarət olur. Operanın qəhrəmanı özü xanəndə olsa da, müəllif ifaçılıq sənətinin materialı kimi muğamlardan sitat şəklində istifadə etməyi qarşısına məqsəd qoymamışdır. Lakin onun operadakı musiqi materialı başdan-başa muğam boyaları ilə rəvnəqlənmişdir.

[1957](#)-ci ildə Xalq yazıçısı [Mirzə İbrahimovun](#) eyni adlı əsəri əsasında bəstələdiyi "[Azad](#)" operasında istismar olunan bir xalqın ağır işgəncələrlə dolu həyat tərzi, azadlıq yolunda mübarizəsi əks etdirilmişdir. Librettonun müəllifi və tamaşanın quruluşçu rejissoru Kərim Kərimovdur

Mahnıları

Cahangir Cahangirovun böyük həcmli, mürəkkəb formalı görkəmli əsərlərilə yanaşı, musiqi xəzinəmizi zənginləşdirən çoxlu mahnıları da vardır. Onun mahnıları asanlıqla ürəklərə yol tapır. Müasirlik, dövrün tələbi ilə ayaqlaşma Canahgir

sənətinin başlıca məziyyətidir. Məhz bunun üçündür ki, Cahangirovun mahnıları müasirlərimizin ürək çırpıntılarını, xoş arzusunu, istəyini ifadə edir, adamları qurmağa, yaratmağa səsləyir. Cahangir Cahangirov çoxlu lirik mahnıların da müəllifidir. Mübalığəsiz demək olar ki, bəstəkarın hərtərəfli istedadını üzə çıxaran bu janr ona daha çox müvəffəqiyyət gətirmişdir. Onun "Ana", "Aylı gecələr", "Bakı", "Dan ulduzu, bir də mən", "Ay qız", "Ala göz" və s. mahnıları dillər əzbəridir.

Cahangir Cahangirovun bəzi gözəl mahnıları məhz teatr tamaşalarından, ekrandan "ayrılaraq" xalq arasında yayılmışdır. Bu mənada "[Yenilməz batalyon](#)" filmindən "Teymurun mahnısı"nı, "[Koroğlu](#)" filmindən "Xanəndə qızın mahnısı"nı, "[Dəli Kür](#)" filmindən "Ana kür" və "Bayatılar" mahnılarını yada salmaq olar. Bu mahnılarda lirik ifadə çox güclüdür.

Cahangir Cahangirovun mahnılarında söz və musiqi üzvi surətdə müəlliflərin də əməyini və istedadını təqdir etməmək olmaz. Uzun müddət Canahgırov [Zeynal Cabbarzadə](#), [İslam Səfərli](#) və [Rəfiq Zəkə](#) ilə birlikdə çalışmışdır.

Cahangir Cahangirov klassiklərin yaradıcılığına da müraciət etmiş, ürəyəyatımlı mahnı və [romanslar](#) yazmışdır. Hələ [1947](#)-ci ildə [Nizaminin](#) anadan olmasının 800 illik yubileyi günlərində bəstəkar şairin sözlərinə "Gül camalın" romansını və xor üçün "Qəzəl" əsərini yazıb. Azərbaycanın mütəfəkkir şairi [İmaməddin Nəsiminin](#) 600 illik yubileyi günlərində şairin bir qəzəli əsasında mahnı-romans yazmışdır. "Ənəlhəq" adlanan həmin əsər [Azərbaycan Teleradio Verilişləri Şirkətinin](#) keçirdiyi müsabiqədə birinci mükafata layiq görülmüşdür.

Füzuli dühası, Füzuli lirikası Cahangir Cahangirovun yaradıcılıq təxəyyülünə çox uyğundur. Məhz bunun nəticəsidir ki, bəstəkar vaxtaşırı Füzuli şeiriyyatından ilhamlanaraq ürəyəyatımlı əsərlər bəstələyib. Bu baxımdan onun Füzulinin qəzəllərinə bəstələdiyi vokal miniatürlərini qeyd etməliyik. Xüsusilə "Eşitməzdim" qəzəl-romansı cəlbedicidir.

Mühazirə mövzusu № 20

Arif Məlikov
(1933-2019)

A.Məlikovun yaradıcılığı müasir Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin ən parlaq səhifələrindən birini təşkil edir. Sənətkarın hər yeni əsəri həm Respublikamızda, həm də onun hüdudlarından qat - qat uzaqlarda əks - səda tapır, maraqla qarşılanır.

O, həqiqi - vətəndaş kimi özünün sənətilə dövrümüzün bir çox problemləri üzərində düşünməyə vadar edir. Ü.Hacıbəyli tərəfindən qoyulmuş ənənələri davam və inkişaf etdirən, Q.Qarayevin yaradıcı prinsiplərindən, D.Şostakoviçin və dünya musiqisinin qabaqcıl nümayəndələrinin ən yaxşı keyfiyyətlərindən bəhrələnən A.Məlikov fərdi yaradıcılıq üslubunu yaratmışdır. Təsadüfi deyil ki, o, bu gün də dünya miqyasında müasir Azərbaycan musiqisini ləyaqətlə təmsil edənlərdən biridir.

Musiqinin ən müxtəlif janrlarında səmərəli və məhsuldar işləyən bəstəkar "Məhəbbət əfsanəsi" (N.Hikmət), "İki nəfər"(R.Rojdestvenski), "İki qəlbin poeması" baletləri, "Vətən" və "Dünyanın səsi" kantataları, VII simfoniyası "Ləpələr" operettası, müxtəlif janrlı kamera - instrumental əsərləri, xalq çalğı alətləri orkestri üçün süitaları, romans və mahnıları, film və tamaşalara musiqisi ilə milli musiqi xəzinəmizi zənginləşdirmişdir.

A.Məlikov 1933-cü ildə Bakıda anadan olmuşdur. Uşaqlıqdan o musiqi ilə yanaşı rəssamlığa da meyl göstərmişdi. Hətta rəsm texnikumuna daxil olmaq istəyirdi. Lakin musiqiyə olan maraq üstün gəldi. Bəstəkar 1948-ci ildə A.Zeynallı adına Bakı Musiqi texnikumunun tar sinfinə daxil olur. Burada təhsil alarkən onda bəstəkarlığa böyük həvəs oyanır. Bu həvəs onu 1953-cü ildə konservatoriyanın bəstəkarlıq fakültəsinə gətirib çıxarır. Burada o, görkəmli sənətkar Q.Qarayevin sinfində təhsil alır və bu ünsiyyət bəstəkara bir sənətkar - şəxsiyyət kimi formalaşmaqda, sənətdə öz fərdi yolunu tapmaqda kömək edir.

Tələbəlik illərində A.Məlikov bir sıra iri həcmli əsərlər yazır: simfonik orkestr üçün "Balet süitası", "Nağıl" faciəsi, fleyta və orkestr üçün "Konsertino" və I simfoniya. Bu əsərlər ilk dəfə səsləndiyi gündən diqqəti cəlb edir və bəstəkarın böyük gələcəyindən xəbər verir.

1959-cu ildə Q.Qarayevin məsləhətilə Leninqrada opera və Balet teatrı A.Məlikova N.Hikmətin "Məhəbbət əfsanəsi" pyesinə balet yazmağı təklif edir. 26 yaşlı bəstəkar N.Hikmət, baletmeyster Y.Qriqoroviç, rəssam Virsaladze və dirijor Niyazidən ibarət yaradıcı heyətlə birgə özünün şah əsərini yaradır. Premyeradan sonra əsər musiqi tarxində yeni söz, yeni mərhələ kimi qiymətləndirilir. Balet dünyanın 26 ölkəsində müvəffəqiyyətlə tamaşaya qoyulmuşdur.

N.Hikmət lirikasının duyğular aləmi, fəlsəfi mahiyyəti A.Məlikovun diqqətini hər bir vaxt özünə cəlb edirdi. Buna görə də, 60-cı illərdə onun yenidən N.Hikmət yaradıcılığına müraciət edib, romanslar silsiləsi yaratmağı təsadüfi deyildi. Bu silsiləyə 4 romans daxildir: "Şən", "Lay - lay", "Təəssürat", "Yarımı yuxuda gördüm". A.Məlikov burada N.Hikmət dühasının yaratdığı lirik - psixoloji aləmi, musiqinin rəngarəng çalarları ilə tərənnüm etmişdir.

Bəstəkarın T.Bayramın sözlərinə yazdığı "Vətən" vokal simfonik poeması nikbin, romantik əhval - ruhiyyəsi ilə fərqlənir.

60-cı illərdə A.Məlikov da bütün müasir dünya bəstəkarlarını çuğlamış yenilik axtarışları dalğasına qoşulur. Bəstəkarın təfəkkür tərzı əsaslı şəkildə dəyişir və bu dəyişikliyin ilk bəhrəsini biz "Metamorfozlarda" görürük.

II simfoniya da öz müəllimi Q.Qarayev kimi həmişə yenilik axtarışında olan A.Məlikov müasir yazı texnikası olan dodekafoniyadan istifadə etmişdir. Burada muğam dramaturgiyasının prinsipləri yeni anlamda şərh olunur.

70-ci illərdə bəstəkar III kamera simfoniyasını (15 solist üçün), IV simfoniyasını, 12 simfonik pyesini, "Axırınıcı aşırım", "Yadda saxlayın" simfonik poemalarını bəstələyir.

Bəstəkarın yaradıcılığında simfonik əsərlərlə yanaşı, balet janrı da aparıcı rol oynamışdır. "Məhəbbət əfsanəsi"ndən sonra o, "2 nəfər" (librettosu R.Rojdestvenskinindir) və "İki qəlbin dastanı" (Ş.Rəşidovun kinossenarisi əsasında, lib. A.Məlikova məxsusdur) baletlərini qələmə alır. "İki qəlbin dastanı" baleti Daşkənddə və Kuybışevdə böyük müvəffəqiyyətlə tamaşaya qoyulur. Əsər hind şairi, filosofu M.Ə.Bedilin (1644-1721) "Komde və Modan" poeması əsasında yazılıb. Qeyd etmək lazımdır ki, Komde və Modan haqqında əfsanənin motivləri ənənəvi şərq, o cümlədən, Azərbaycan əfsanələri və klassik ədəbiyyatın bir sıra motivləri ilə yaxından səsleşir. Məsələn, Modanın şəkil vasitəsilə Komdeyə vurulması bizə Xosrov və Şirin əfsanəsinin qəhrəmanı Xosrovu, Komdenin Modanın ona bağısladığı gülə müraciəti Leyli obrazını, onun ay və pərvanə ilə söhbətini, Modanın səhraya düşməsi Məcnunu xatırladır, ədalətli hökmdar ideyası isə bizə Nizaminin "İskəndarnamə"sini xatırladır.

80-ci illərdə bəstəkar N.Hikmətin yaradıcılığına yenidən müraciət edir və bunun nəticəsində N.Hikmətin şeirləri əsasında ikinci vokal silsilə yaranır. 80-ci illərdə solo skripka üçün sonata, iki fortepiano üçün skertso əsərləri meydana gəlir.

A.Məlikovun yaradıcılığında onun kinofilmlərə və teatr tamaşalarına yazdığı musiqi də mühüm yer tutur. Onun "Sehrli xalat", "Ulduzlar sönmür", "Rüstəm və Söhrab", "Axırınıcı aşırım" kimi filmlərə, "Natəvan", "Atabəylər" tamaşasına, 5 seriyalı "Şahnamə" filminə yazdığı musiqi bu film və tamaşaların müvəffəqiyyətini təmin etmişdir.

A.Məlikovu bu qədər xalqa sevdiren, anlaşılıq edən nədir? Onun son dərəcə milliliyi, xəlqiliyi, səmimiliyi.

A.Məlikov 30 ildən artıqdır ki, Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında bəstəkarlıq kafedrasına rəhbərlik etmiş, Bəstəkarlar İttifaqının idarə heyyyətinin üzvü olmuşdur.

Görkəmli bəstəkar, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü, SSRİ və Azərbaycan Respublikasının xalq artisti, Dövlət və Heydər Əliyev mükafatları laureatı, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərdi təqaüdçüsü, əməkdar incəsənət xadimi, Bakı Musiqi Akademiyasının kafedra müdiri, professor

Arif Cahangir oğlu Məlikov 2019-cu il may ayının 9-da ömrünün 86-cı ilində vəfat etmişdir.

Mühazirə mövzusu № 21

“Məhəbbət əfsanəsi” baleti

Təxminən 40 il bundan öncə Türk dünyasının iki görkəmli şəxsiyyəti – şair Nazim Hikmət və bəstəkar Arif Məlikov dünya mədəniyyətinə nadir sənət incisi olan «Məhəbbət əfsanəsini» bəxş etdilər. Vətənə, doğma torpağa hədsiz sevgi və ehtiramdan doğmuş bu gözəl səhnə əsəri artıq yarım əsrə yaxındır ki, müxtəlif teatr səhnələrində böyük müvəffəqiyyətlə oynanılır, bir sıra məşhur xarici kollektivlərin repertuarında Azərbaycan musiqisini ləyaqətlə təmsil edir. Yarandığı ilk gündən indiyədək baletin dünya teatr səhnələrində «zəfər yürüşü» arasıkəsilmədən davam edir, tamaşaya bəslənən maraq hissi sönmür.

1961-ci ildə Leninqrad Dövlət Opera və Balet Teatrında (hazırkı Sankt-Peterburq Marinski Teatrı) gənc baletmeyster Yuri Qriqoroviç tərəfindən səhnələşdirilmiş «Məhəbbət əfsanəsi» baleti xoreoqrafiya sənəti tarixində yeni səhifə açaraq, mühüm mərhələ oldu.

Öz növbəsində Qriqoroviçin arxalandığı libretto-ədəbi mənbə də son dərəcə əlverişli idi və mübaligəsiz demək olar ki, baletdə müşahidə etdiyimiz bir sıra maraqlı yenilik və tapıntıları çox aydın şəkildə özündə təzahür etdirirdi.

Y.Qriqoroviçin məhz Nazim Hikmət pyesi əsasında öz yeni ideyalarını açmaq istəyi şübhəsiz ki, təsadüfi deyildi. Bu, yalnız N.Hikmət pyesinin dərin, fəlsəfi məzmunundan irəli gəlmirdi. Məsələ burasındadır ki, əksər halda keçmiş əsrlərin dramaturq və şairlərinin məşhur əsərlərinə istinad edən bəstəkarlardan və habelə baletmeyster - həmkarlarından fərqli olaraq, Qriqoroviç öz novator niyyətlərinin münbit zəminini müasir dramaturqun, yəni yaradıcılığında XX əsrin ədəbi və teatr məkanındakı avanqard təmayülləri və cərəyanları məharətlə təcəssüm etdirmiş böyük türk şairi və dramaturqu Nazim Hikmətin əsərində tapdı. Cəsarətlə demək olar ki, Hikmət dramının kompozisiya və obrazları vasitəsilə baletə böyük fəlsəfi məzmun gəldi.

Nazim Hikmətin «Məhəbbət əfsanəsi» pyesi rus dilində 1952-ci ildə «Noviy mir» jurnalının dekabr nömrəsində dərc olunmuşdu.

Əsər çox tezliklə teatr ictimaiyyətinin nəzər-diqqətini cəlb etdi və geniş oxucu kütləsinin rəğbətini qazandı. Bir neçə ildən sonra isə gənc baletmeyster Yuri Qriqoroviç gənc bəstəkar Arif Məlikov və bu pyes əsasında balet tamaşası yaratmaq qərarına gəldilər.

N.Hikmət pyesi yazarkən məşhur rəvayətin ona daha yaxın olan türk variantından istifadə etmişdi. Belə ki, bu variantda Şirin hökmdar deyil, Arzen şəhərinin şahı olan – Məhmənə Banunun bacısıdır. Hikmət rəvayətə çox yeniliklər əlavə edib, bəzi yerlərdə fabulanı tamamilə dəyişmişdir. Üç əsas iştirakçıdan başqa dramın bütün qalan personajları yenidir. Şirinin xəstələnməsi, naməlum adamın gəlişi, onun üç şərti və Məhmənə Banunun gözəlliyini qurban verməsi - bütün bu hadisələr Hikmət tərəfindən daxil edilmişdir.

Pyesdə ideal-harmonik obrazlar yoxdur. Qədim rəvayəti müasir dramaturgiya vasitələri ilə şərh edən Nazim Hikmət çox mürəkkəb, ziddiyyətli xarakterlər yaradır, həssas bir psixoloq kimi hər bir obrazın dərin psixoloji aləmini məharətlə açır. Müəllif qarşısına qoyduğu məqsəd barədə belə yazıaraq qeyd edirdi ki, Fərhad haqqında qədim rəvayəti yaradıcılıqla işləyib, əfsanə formasında insanın əsas xüsusiyyətlərindən biri – sevmək və öz məhəbbəti uğrunda mübarizə aparmaq bacarığını əks etdirmək istəyirdim. Mən insan məhəbbətinin ən yüksək təzahürünü – vətənə və xalqa məhəbbətini təsvir etmək istəyirdim. Doğrudan da, dramın hər bir qəhrəmanı öz məhəbbəti uğrunda mübarizə aparır.

Nazim Hikmət elə bir vəziyyət yaradır ki, qəhrəmanların hər biri ağır seçim - sınaq məhəbbət və borcun qarşılaşması, ixtilafı qəhrəmanların əməllərinin mənəvi-əxlaqi qiymətində meyara çevrilir və ilk belə əməl sahibi Məhmənəbanudur. Onun göstərdiyi nümunə məhəbbətlə «idarə olunan» digər qəhrəmanların əməllərində əks-səda tapır və beləliklə, məhəbbət dramaturgiyanın hərəkətverici amilinə çevrilir.

3 pərdə və 6 şəkildən ibarət pyesin hər bir şəkildə «məhəbbət nədir» sualına cavab var. Müəllif sadədən mürəkkəbə doğru gedərək hər yeni pərdədə tapdığı cavabının nisbiliyini göstərir, hər sonrakı şəkildə bu cavabı mürəkkəbləşdirir, dəqiqləşdirir və tamamlayır.

Maraqlıdır ki, pyesin 1950-ci ildə şairin yoldaşları tərəfindən Fransadan Moskvaya göndərilmiş nüsxəsində belə bir sərlövhə var: «Dramatik poema, kino-

ssenari və ya opera librettosu». Artıq o vaxt Hikmət bu əsəri musiqi dilinə çevirmək arzusunda idi. Təsadüfi deyil ki, bəzi səhnələrdə müəllif musiqinin, hətta həlledici rol oynamasını xüsusi qeyd edir. Məsələn, II şəkildə Fərhad və Şirinin məhəbbət səhnəsində Hikmət «daxili səslər» üsulundan istifadə edərək, onun yeni

imkanlarını açır. Yazıçı məhəbbətin insana bağışladığı ən böyük bəxşişi – sözsüz anlamaq bacarığını nümayiş etdirir. İlk görüşdə Fərhad və Şirin uzun müddət bir-birinə baxır və susurlar. Lakin onların fikirləri tez-tez əvəzlənir, düşüncələr sanki əks tərəfdən bir-birinə yönəlir və nəhayət qovuşur.

Səhnənin quruluşu lirik dueti, adajionu xatırladır. Müəllifin fikrincə o, mütləq musiqi ilə müşayiət olunmalıdır. Həm Fərhad, həm də Şirin əvvəlcə müxtəlif, sonra isə bir-birini təkrarlayan və nəticədə vahid melodiya qovuşan musiqi xasiyyət namələrinə malik olmalıdır.

N.Hikmətin pyesdə arxalandığı monoloq və «daxili səslər» üsulu balet dramaturgiyası üçün çox perspektivli oldu. Qriqoroviç və Məlikov bu üsuldən baletin unikal tapıntısı kimi qiymətləndirilən məşhur Triolarda məharətlə istifadə etdilər və ilk belə trio baletin I pərdəsində «Yürüş» səhnəsi nin ən yüksək gərginlik anında ortaya çıxır. Səhnəyə gözlənilmədən Məhmənə Banu və Şirin daxil olur. Ətrafa qaranlıq və zülmət çökür. Səhnə arxasından simlilər və ağac nəfəsli alətlər septetinin ifasında həzin musiqi səsləşir. Işıq şüaları zülmətdən üç tənha fiquru ayırır. Onların rəqsi demək olar ki, hərəkətsizdir. Yalnız fiqurların plastikası hər bir qəhrəmanın daxili həyəcanını büruzə verir. Məhmənənin rəqsi gərgin, əsəbi olub məhəbbətin ona gətirəcəyi dərd və iztirablardan xəbər verir. Fərhadın hərəkətləri narahatdır, mərkəzdə duran Şirinin plastikasında isə yumşaq xətlərin üstünlüyü xoşbəxtlik duyğusu kimi qavranılır. Beləliklə, qəhrəmanların hər birinin daxili hissləri bizim qarşımızda «iri planda» canlandırılır.

Hikmət pyesi baletə nəinki münasib dramaturji üsulları tələq etdi, habelə bir çox səhnələrdə hadisələrin maraqlı dramaturji gedişatını da hazırladı.

Əyanilik üçün yürüş səhnəsini araşdıraq. Baletmeyster bu parçanın ümumi sxemini saxlayır. Belə ki, səhnənin dramaturgiyası musiqi qanun və formalarına uyğundur. Qriqoroviç onu mürəkkəb 3 hissəli formada qurur: orta bölmə kənar hissələrlə kəskin təzad yaradır. Bu trio o «yürüş» səhnəsinin kompozisiyasına çox üzvi daxil olur və baletdə mühüm formayaradıcı, mərhələvi funksiya daşıyır. Akademik Vanslov onun mahiyyətini açaraq yazır: «Obraz-dramaturji əhəmiyyətinə görə bu trionu, əvvələn, iştirakçıların cərəyan edən hadisələrə münasibətini ifadə edən opera ansambli (məsələn; «Qaratoxmaq qadın» operasından «Mne straşno» kvinteti ilə), digər tərəfdən isə kino dramaturgiyasının üsulları (iri plan, daxili monoloq) ilə müqayisə etmək olar. Baletdə isə buna bənzər üsul ilk dəfə Qriqoroviç tərəfindən tətbiq edilmişdir».

Əgər Hikmət pyesinn analoji səhnəsini xırdalasaq, «Yürüş» səhnəsinin 3 hissəli formasını burada da sezə bilərik: əyanlarla səhnə onu çərçivələndirir. Məhmənə Banu ilə Şirinin Fərhadla ilk görüşünü Hikmət «daxili səslər» üsulu ilə verir və hadisələrin inkişafını sanki «daxilə» keçirir. Məlikov və Qriqoroviç səhnənin bu imkalarından maksimum istifadə edir və onu musiqi

dramaturgiyasının spesifik qanunlarına tabe etdirir. Belə ki, trio – sırf musiqi ifadə formasıdır. Çünki eyni vaxtda üç nəfərin düşünüb-danışması yalnız musiqi məntiqinin qanunlarına xas xüsusiyyətdir. Nə kino, nə də dramatik teatr bu spesifikanı canlandırmaq iqtidarında deyil.

Daha sonra baletin I pərdəsini yekunlaşdıran Adajionu musiqi-simfonik dramaturgiya mövqələrindən qiymətləndirən V.Vanslov yazır: «Fərhadla Şirinin ilk görüşü Yürüş səhnəsində baş verir. Bilavasitə bu səhnənin ardınca Fərhad və Şirinin dueti verilir. Dramatikləşmiş adi-məişət tamaşasında bu, məntiqsiz görünərdi: indicə Fərhadla görüşüb əyanların və bacısının müşayiəti ilə çıxıb gedən Şirin dərhal onun yanına qaçıb gedə bilməzdi. Fəqət, bu, yalnız məişət məntiqi baxımından belə görünür... musiqi inkişafında isə bir vəziyyət digərinin ardınca gələndə, həyatın dramatik konfliktlərinin açılmasında müxtəlif mərhələlər kimi təzadlı emosional halların simfonik ümumiləşməsi baş verir». Vanslov belə bir ümumiləşmənin baletdə də mümkün olmasını qeyd edir və Fərhadla Şirinin adajiosunu hadisələrin zahiri gedişi kimi deyil, məhz daxili münasibətlərin təkamülü mövqeyindən qiymətləndirir. Lakin bu vaxt o, Hikmət pyesinin münasib səhnəsini nəzərə almır. Axı orada da Fərhadla Şirinin ilk görüşü bilavasitə yürüşdən sonra verilir. Bəs onda biz bunu necə izah edək? Simfonik ümumiləşdirmə kimi, yoxsa... Sualın cavabını dramaturqun öz sözlərində tapırıq: «İncəsənət güzgü deyil. O, həyatı köçürmür, o sanki yeni həyat yaradır. Burada real həyat, və insan qəlbində mövcud olan hər bir şey böyüdüür, hamıya və hər kəsə aydın edilir». Hikmətin danışdığı və tətbiq etdiyi «böyütmə» prinsipi «Məhəbbət əfsanəsi» pyesində sonra isə «Məhəbbət əfsanəsi» baletində əsas ifadə və formayaradıcı prinsipə çevrilir.

Əsərləri:

A. Məlikov müasir Azərbaycan musiqisinin ən görkəmli simalarından biridir. “Məhəbbət əfsanəsi”, “Yer üzərində iki nəfər”, “İki qəlbin poeması” baletlərinin, “Dalğalar” operettasının, 8 simfoniyanın, N. Hikmətin şerlərinə bəstələnmiş romanslar, onlarla müxtəlif adlı simfonik əsərlər, kamera musiqisi, kino, teatr musiqilərinin müəllifidir. Əsərlərində muğamlardan yaradıcılıqla bəhrələnmişdir.

Mühazirə mövzusu № 22

Səid Rüstəmov

Həyat və yaradıcılığı

Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin görkəmli simaları arasında Səid Rüstəmovun öz yeri, dəst-xətti var. Onun musiqi dili anlaşıqlı və yaddaqalandır. Yüksək xalq sevgisindən yaranan bu musiqi insanların qəlbinə yol tapmağa, onların hisslərinə hakim kəsilməyə qadirdir. Professional musiqimizin, milli bəstəkarlıq məktəbinin banisi

dahi Üzeyir bəydən dərs alan və onun yolunu, musiqi irsini layiqincə davam etdirən Səid Rüstəmovun adı musiqi tariximizin səhifələrinə əbədi yazılıb. O, görkəmli bəstəkar olmaqla yanaşı, pedaqoq, dirijor, ictimai xadim kimi də müstəsna xidmətləri ilə özünə əbədiyaşarlıq qazanıb.

Səid Əli oğlu Rüstəmov 1907-ci il mayın 12-də indi Ermənistan ərazisi olan tarixi yurdumuzda - İrəvanda anadan olub. Erkən yaşından atasını itirən Səid qardaşlarının himayəsində böyüyür. 1919-cu ildə erməni quldur dəstələrinin qırğınlarından qurtulmaq üçün ailəsi Gəncəyə, 1920-ci ildə isə Ağdaş rayonuna köçür. Ağdaşda yaşadığı illər balaca Səidin sənətə olan ilk maraq dövrüdür. Burada özfəaliyyət dərəcəsinə pianoda çalmağı öyrənir.

Tezliklə Rüstəmovlar ailəsi Bakıya köçür. Səid Müəllimlər Seminariyasına daxil olur, burada musiqi dərslərində truba çalmağı öyrənir. Həyatında baş verən maraqlı bir hadisə onu musiqi sənəti ilə demək olar ki, əbədi qovuşdurur. Bu xatirə bəstəkarla həsr olunan radiooçerklərin birində öz dilindən belə səslənib...

«Həm musiqi, həm də rəsm dərslərini eyni məktəbdə keçirdik. Bir gün rəsm məşğələsindən çıxmışdım. Otaqların birindən gələn piano səsi məni valeh etdi. Ayaq saxlayıb qulaq asmağa başladım. Birdən müəllimlərdən biri mənə yaxınlaşdı və dedi: Nə üçün burada durmusan? Cavabında – eşitdiyim musiqi çox xoşuma gəlir, ona qulaq asıram - dedim. Müəllim mənim musiqiyə münasibətimi soruşdu. Mən də bu sənətə olan böyük məhəbbətimi və həm piano, həm də truba alətlərində ifa edə bildiyimi söylədim. O, mənim başımı sığallayıb musiqi səsi gələn otağın qapısını açdı, əlimdən tutdu və biz içəri daxil olduq. Piano arxasında mehriban çöhrəli bir kişi əyləşmişdi. Onlar salamlaşdılar. Sonra müəllim məni o şəxsə təqdim edib – bu uşağın yaxşı musiqi duyumu var - dedi. Beləliklə, onlar birlikdə mənim musiqi qabiliyyətimi, ifa bacarığımı yoxladılar. Nəhayət, mən başa düşdüm ki, bu mehriban şəxs Üzeyir bəydir. Beləliklə, Üzeyir bəy məni dərhal musiqi texnikumunun tar sinfinə göndərdi. O gündən də həm mənə atalıq qayğısı göstərdi, həm də sənət yolumu müəyyən etdi».

Səid Rüstəmov musiqi texnikumunda muğamları ustad tarzən Mənsur Mənsurovdan, not dərslərini isə dahi Üzeyir bəydən alır. O, istedadlı və bacarıqlı

bir tələbə kimi bütün müəllimlərin rəğbətini qazanır. 1929-cu ildə, yəni musiqi texnikumunu bitirməzdən bir il əvvəl həmin məktəbdə tar müəllimi kimi fəaliyyətə başlayır.

1930-cu ildən fəaliyyətə başlayan bəstəkarın ilk əsəri də S.Vurğunun sözlərinə bəstələdiyi «Pioner» marşı olur.

1931-ci ildə dahi Üzeyir bəyin təşkil etdiyi ilk notlu xalq çalğı alətləri orkestri Səid Rüstəmovun yaradıcılığında xüsusi rol oynayır. Üzeyir bəy onu orkestrə həm tarzən, həm də konsertmeyster təyin edir. Gənc Səid burada dünya klassiklərinin əsərləri ilə tanış olur, özü də bu üslubda əsərlər yazmağa başlayır. Bəstəkarın «Bayatı-Kürd» fantaziyası bu əsərlərindəndir. «Yaxan düymələ» və «Yadıma düşdü» xalq mahnılarını ilk dəfə xalq çalğı alətləri orkestri üçün məhz S.Rüstəmov işləyib. O, 1935-ci ildən ömrünün sonuna qədər orkestrin bədii rəhbəri və baş dirijoru olub. Bu illər ərzində orkestrin ifaçılıq imkanları xeyli genişlənmiş və daha da təkmilləşmişdir.

Müxtəlif musiqi janrlarına müraciət edən S.Rüstəmovun əsərləri zaman, məkan baxımından köhnəlməyən, daim aktualdır. Mahnı S.Rüstəmov yaradıcılığının ən səciyyəvi janrıdır. Məzmun baxımından bu mahnılar çoxşaxəlidir. Belə ki, vətənpərvərlik, əmək- zəhmət, lirik-məhəbbət hissələrini ifadə edən bədii məzmun S.Rüstəmovun musiqisi ilə vəhdət təşkil edir. Bu mahnılardan «Oxu, gözəl», «Hardasan?», «Həkim qız», «Getmə-getmə», «Haralısan?», «Bənövşə», «İntizar», «Sürəyya», «Sumqayıt», «Yürüş marşı», «Cəbhəyə», «Qurban adına», «Sənindir» və başqalarının adını çəkə bilərik. Bu nəğmələr Bülbül, Ş.Ələkbərova, R.Behbudov, G.Məmmədov, S.Qədimova və bu kimi unudulmaz sənətkarlarımızın ifasında səslənərək sevilib, yaddaşlara həkk olunub və bu gün də ifaçıların repertuarında geniş yer tutur. Uşaqları unutmayan S.Rüstəmov onlar üçün də bir neçə gözəl nəğmə bəstələyib.

Bəstəkarın yaradıcılığında instrumental əsərlər də böyük yer tutur. Bu mənada yenə xalq çalğı alətləri orkestri üzərində dayanacağıq. Çünki S.Rüstəmov «Azərbaycan süitası»nı, «Sevinc» rəqsini və digər əsərlərini məhz bu orkestr üçün yazmışdır.

Bir halda ki, bəstəkarın tar ilə xalq çalğı alətləri orkestri üçün yazdığı əsərini xatırladıq, onu da deməliyik ki, bu alət onun pedaqoji fəaliyyətində də geniş yer tutur. Bəstəkar 1935-ci ildə «Tar məktəbi» adlı ilk tədris vəsaitini yazıb. Bu qiymətli əsər bir neçə dəfə nəşr olunub. Bütün ustad tarzənlər bu mənbəyə müraciət edib və bugünkü nəsil də ondan bəhrələnir.

S.Rüstəmovun yaradıcılığının mühüm bir istiqaməti də var ki, bu bəstəkarın xalq musiqisinə münasibətidir. Yaradıcılığının ilk dövrlərindən xalq musiqisi ilə, folklorumuzla ciddi maraqlanan bəstəkar bu sahədə müstəsna xidmətlər göstərüb. İlk dəfə aşiq musiqisi nümunələrini məhz S.Rüstəmov nota köçürmüşdü. Daha

sonar - 1938-ci ildə ustad xanəndə Cabbar Qaryağdıoğlunun ifasından 50 xalq mahnısını nota salmışdır. Bundan əlavə «100 xalq mahnısı» məcmuəsi, bir neçə mahnı və rəqslərin orkestr üçün işlənməsi də məhz S.Rüstəmov yaradıcılığına aiddir.

Milli musiqi xəzinəmizə gözəl incilər bəxş edən Xalq artisti, Dövlət mükafatı laureatı, professor S.Rüstəmovun geniş yaradıcılıq fəaliyyətinə onun ictimai xadim kimi xidmətləri də daxildir. Bircə bunu demək kifayətdir ki, dahi Üzeyir bəyin vəfatından sonar Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının sədri vəzifəsi məhz S.Rüstəmova həvalə olunub (1949-1953-cü illər).

O, həyat və yaradıcılığı ilə əbədiyaşar sənətkar ömrünə nail olmuşdur.

S.Rüstəmov 1983-cü il iyunun 10-da vəfat edib. Amma Azərbaycan musiqi sənəti tarixində o daim yaşayır. Çünki bəstəkarın adı həm xalq çalğı alətləri orkestri, həm də əsərləri ilə qoşa çəkilir. Hələ neçə-neçə nəsillər böyük bəstəkarın yaradıcılıq irsindən dərs alıb, onun sənət çeşməsindən bəhrələnəcək.

Əsərləri:

S.Rüstəmov yaradıcılığında xalq mahnı və rəqslərindən bəhrələnmiş, özünəməxsus musiqi dili yaratmışdır. “Sürəyya”, “Alagöz”, “Qurban adına”, “Şeir deyilmi”, “Gəlmədin” və b. mahnıların müəllifidir. O, həmçinin müasir mövzuda yazılmış ilk musiqili komediyaların (“Beş manatlıq gəlin”, “Durna”, “Rəisin arvadı”) müəllifidir. S. Rüstəmov Azərbaycan xalq mahnı və rəqslərini, aşıq havalarını toplayıb nota salmışdır.

Süleyman Ələsgərov

Həyat və yaradıcılığı

O, Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin banisi böyük Üzeyir Hacıbəyli ilə bizim nəsil arasında sanki körpü idi. Süleyman Ələsgərov ömrünün sonuna qədər Üzeyir bəylə bağlı ən kiçik xatirəni belə unutmur, ondan öyrəndiklərini yeni nəsle, musiqiçilərə aşılamağa çalışırdı və ömrü boyu da Ü.Hacıbəyli irsinə sadıq qalmışdı.

Süleyman Ələsgərov 1924-cü il fevralın 22-də Şuşada anadan olmuşdur. Şuşanın neçə-neçə musiqiçilər yetirdiyini bilirik. Buranın təbiətində böyüyən Süleymanın istedadı bir az da artır. Orta məktəbi bitirdikdən sonra Şuşada musiqi texnikumunun tar sinfinə daxil olur. İlk sənət müəllimi unudulmaz bəstəkar Qəmbər Hüseynli olmuşdur. Musiqi sənətinə yiyələnməyə can atan S.Ələsgərov texnikumu bitirdikdən sonra təhsilini artırmaq üçün Bakıya gəlir.

Və bu zaman tale onu Üzeyir bəylə qarşılaşdırır. Beləliklə də Üzeyir bəydən Azərbaycan xalq musiqisinin əsaslarından, bəstəkarlıqdan isə B.İ.Zeydmandan dərs alır. Tələbəlik illərində o, kiçik pyeslər, mahnılar yazır. 1942-ci ildə də Şirzad Əliyevin sözlərinə “Gözlə məni” mahnısını yazır. Mahnının ilk ifaçısı Bülbül olmuşdur. Üzeyir bəy mahnını yüksək qiymətləndirmiş və Süleyman Ələsgərovu Bəstəkarlar İttifaqına üzv qəbul etmişdir.

1948-ci ildə Konservatoriyanı bitirən S.Ələsgərov professional təhsilli bəstəkar kimi geniş yaradıcılıq yoluna qədəm qoyur. Belə ki, o, musiqinin müxtəlif janrlarında əsərlər yazaraq əsasən xalq musiqilərindən bəhrələnməyi qarşısına məqsəd qoyur və onu Qərb musiqi elementləri ilə birləşdirməyi bacarır.

S.Ələsgərov “Bahar və Sona”, “Solğun çiçəklər” operalarının, “Məhəbbət gülü”, “Özümüz bilərik”, “Milyonçunun dilənçi oğlu”, “Sevindik qız axtarır”, “Olmadı elə, oldu belə”, “Subaylarınızdan görəsiz”, “Həmişəxanım”, “Gurultulu məhəbbət”, “Hərənin öz ulduzu” musiqi komediyalarının, “Ulduz” operettasının, “Bayram müqəddiməsi”, “Vətən və gənclik” Simfoniyaları, 7 simfonik poema, süitalar, xalq çalğı alətləri orkestri üçün “sözsüz mahnılar”, tar ilə xalq çalğı alətləri orkestri üçün 3 konsert, violonçel, fortepiano və simfonik orkestr üçün “İkili” konsert, 200-dən çox mahnı və romans, xor musiqisi və s. bu kimi əsərlərin müəllifidir.

Xalq musiqisinin, xüsusən də muğam janrının incəliklərinə bələd olan bəstəkarın “Bayatı-Şiraz” simfonik muğamı onun yaradıcılığında mühüm mərhələni təşkil edir.

S.Ələsgərov ömrünün son gününə qədər sənət eşqi, xalq məhəbbəti ilə yazıb-yaratdı. O, son illərdə hərbi-vətənpərvərlik mövzusunda daha çox müraciət edən bəstəkarlardan idi. Onun yazdığı mahnı və marşlar öz musiqi dili və melodik çalarlarına görə xalq ruhuna çox yaxındır. “Yürüş mahnısı”, “Gənclik marşı”, Aslan Aslanıvun sözlərinə “Bu torpağa bağlıyıq”, “Haradasan igid oğlan”, mahnıları, “Biz qələbə çalmalıyıq”, “Bura vətəndir” mahnısı, “Əsgər marşı”, “Güllələnən abidələr” balladası, “Azərbaycan polisi”, “Bakı-Ankara” əsərləri, orkestr üçün çoxlu sayda hərbi marşlar və s. bu kimi sənət inciləri qəlbi Vətən eşqi ilə döyünən bəstəkarın qələbəyə, mübarizəyə çağırış səsinin ifadəsidir. Bəstəkarın Şuşa həsrəti onu “Bu gecə yuxuma girmişdi Şuşa” (sözləri Zəlimxan Yaqubundur) mahnısını yazmağa sövq edir.

S.Ələsgərov bəstəkar olmaqla yanaşı həm də ictimai xadim, pedaqoq olmuşdur.

A.Zeynallı adına Musiqi Texnikumunun direktoru, mahnı və rəqs ansamblının rəhbəri, mədəniyyət Nazirliyində incəsənət şöbəsinin müdiri, Dövlət televiziya və Radio komitəsində xalq çalğı alətləri orkestrinin dirijoru və musiqi bədii rəhbəri, Musiqili komediya Teatrının direktoru və baş dirijoru, Dövlət Konservatoriyasında professor, çalq çalğı alətləri kafedrasının müdiri vəzifəsində çalışıb.

Mühazirə mövzusu № 23

Simfonik yaradıcılığı. Mahnı və romansları.

S.Ələsgərov vokal və instrumental musiqinin əksər janrlarına müraciət etmiş, opera, operetta, kantata, vokal-simfonik poema, simfoniya, simfonik muğam, uvertüra, simfonik poema, süita, instrumental konsert, kamera musiqisinin müxtəlif janrları, kamera-vokal musiqi janrlarında əsərlər yaratmış, xalq mahnılarını solist, xor, fortepiano, xalq çalğı alətləri ansamblı, xalq çalğı alətləri orkestri üçün işləmişdir.

S.Ələsgərovun yaradıcılıq irsində iki opera nümunəsi vardır. Bunlar “Bahadır və Sona” (N.Nərimanovun əsəri əsasında) və “Solgun çiçəklər” (C.Cabbarlının əsəri əsasında) operalarıdır.

Simfonik orkestr üçün yazılmış əsərlər içərisində “Vətən” və “Gənclik” simfoniyaları, “Bayatı-Şiraz” simfonik muğamı, general Həzi Aslanova həsr edilmiş simfonik poema, “Süita”, “Bayram uvertürası”, violonçel və fortepiano ilə simfonik orkestr üçün ikili Konsert qeyd olunmalıdır.

S.Ələsgərovun qələmindən çıxmış kamera-vokal əsərlər sırasında həmçinin N.Gəncəvinin sözlərinə “Neylərəm”, C.Cabbarlının sözlərinə “Yadda düşdü”, M.Müşfiqin sözlərinə “Küsmərəm”, M.Ə.Sabirin sözlərinə “Bilmirəm” əsərlərini qeyd etmək lazımdır.

Bəstəkarın yaradıcılığında mahnı janrı da mühüm yerlərdən birini tutur. S.Ələsgərov “Ölməz sərkərdə”, “Şuşa”, “Göygöl”, “Mingəçevir” və başqa mahnıların müəllifidir. Bəstəkarın yaradıcılığında mahnı-qəzəl janrı da mühüm yer tutur. Bunların içərisində M.Füzulinin sözlərinə yazılmış “Vətənimdir” əsəri xüsusilə sevilən və hər zaman vokalçıların repertuarında xüsusi yer tutan nümunədir.

Mühazirə mövzusu № 24

Ulduz operettası

S.Ələsgərovun musiqili komediya sahəsində yaradıcılıq fəaliyyəti xüsusilə səmərəli olmuş və Azərbaycan operettasını zənginləşdirən bir sıra parlaq nümunələrin meydana gəlməsi ilə nəticələnmişdir. Onun operettalarında Üzeyir Hacıbəyli tərəfindən bünövrəsi qoyulmuş əsərlərin davamını görə bilərik. İlk baxışda süjet nöqteyi-nəzərindən müxtəlif olan bu operettaları birləşdirən bəzi cəhətlər var ki, bunları ilk operettalarımızın yaradıcısı olan Ü.Hacıbəylinin həmin janrda yaratdığı nümunələrlə müqayisə etməyə əsas verir. Belə ki, bu əsərlərdə müasir həyatın aktual problemləri irəli sürülür; cəmiyyətin qüsurlarının göstərilməsi, insanlara xas

olan müsbət keyfiyyətlərin bəzi mənfi xüsusiyyətlərlə qarşılaşdırılması və s. bəhs edən süjetlər bunun bariz nümunəsidir.

S.Ələsgərovun operettaları içərisində “Ulduz” xüsusi yer tutur. Sabit Rəhmanın librettosu əsasında yazılmış bu operetta ilk dəfə 194-ci il dekabrın 30-da Azərbaycan Dövlət Musiqili Komediya Teatrında tamaşaya qoyulmuşdur. 1957-ci ildə operetta yeni redaksiyada təqdim edilmişdir. Əsərdə kolxoz həyatından bəhs edilir, sadə insanların dostluq münasibəti, əməyə məhəbbəti tərənnüm edilir. Burada iki gəncin saf məhəbbəti, eyni zamanda elmin həyatla əlaqəsi, qabaqcıl kənd ziyalılarının elmlə heç bir əlaqəsi olmayanlarla, vəzifəpərəstlərlə mübarizəsi əks etdirilmişdir.

S.Ələsgərovun bəstələdiyi musiqi komediyasının ümumi əhval-ruhiyyəsini gözəl əks etdirir. Ayrı-ayrı obrazların musiqi səciyyəsi olduqca parlaqdır; bəstəkar əsərdə şirin yumoristikəhnələri, yaddaqalan komik surətləri ilə heyran edən musiqi lövhələri yaradır. Məsələn, operettanın ən çox sevilən qəhrəmanları olan Məhəmməd və Züleyxanın musiqi səciyyəsində bəstəkar xalq musiqimizin zəngin intonasiya ehtiyatından bacarıqla istifadə edərək, səmimiyyəti ilə seçilən və geniş populyarlıq qazanmış dialoq səhnəsi yaratmışdır.

“Ulduz” Azərbaycan operettaları içərisində ən çox sevilən nümunələrdən biri olmaqla 11 dilə tərcümə edilmişdir.

1964-cü ildə S.Ələsgərovun “Ulduz” operettası “Azərbaycanfilm” kinostudiyasında ekranlaşdırılmışdır. Baş rollarda Nəsimə Zeynalova, Lütvəli Abdullayev, Bəşir Səfəroğlu, Hacıbaba Bağirov, Siyavuş Aslan və başqaları çəkilmişlər.

Əsərləri:

11 operettanın (“Ulduz”, “Özümüz bilərik”, “Milyonçunun dilənçi oğlu” və s), opera, kontata, simfoniya janrlarında yazılmış əsərlərin, o cümlədən, “Bayatı-Şiraz” simfonik muğamının (1950) müəllifidir. Azərbaycan xalq çalğı alətləri orkestri üçün əsərlər - “Cəngi”, “Lirik pyeslər”, “Sözsüz mahnı”lar, tar və orkestr üçün konsert bəstələmişdir.

Mühazirə mövzusu № 25

Vasif Adıgözəlov

Həyat və yaradıcılığı

Vasif Adıgözəlov 1935-ci il iyulun 28-də Bakıda məşhur muğam ustası Zülfü Adıgözəlovun ailəsində anadan olmuşdur. İlk musiqi təhsilini Konservatoriyanın nəzdindəki onillik musiqi məktəbində pianoçu kimi almışdır. 1953-cü ildə Ü.Hacıbəyov adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasına daxil olaraq burada Qara Qarayevdən bəstəkarlıq üzrə, Simuzər Quliyevdən fortepiano üzrə dərslər almışdır. 1959-cu ildə Konservatoriyanı iki ixtisas üzrə bitirir.

1958-ci ildə Vasif Adıgözəlov Radio və Televiziya komitəsində musiqi redaktoru kimi işə başlamışdır. Sonralar Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının məsul katibi, M.Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Akademik Filarmoniyasının baş musiqi redaktoru, A.Zeynallı adına Musiqi məktəbinin direktoru vəzifələrində çalışmışdır. 1972-ci ildən Ü.Hacıbəyov adına Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının I katibi seçilmişdir. “Xor dirijorluğu” kafedrasına rəhbərlik edib. 1973-cü ildə Əməkdar incəsənət xadimi, 1988-ci ildə Xalq artisti fəxri adlarına layiq görülüb. 1990-cı ildə Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının I katibi seçilib, 2000-ci ildən ömrünün sonunadək (2006) bu quruma rəhbərlik edib.

Vasif Adıgözəlov Azərbaycan musiqi xəzinəsinə baxış etdiyi bir neçə əsəri ilə mədəniyyət tariximizə əbədi imza atmışdır. Onlardan “Ölülər” və “Natəvan” operalarının, “Hacı Qara” (Ramiz Mustafayevlə birgə), “Nənəmin şahlıq quşu”, “Boşanaq – evlənərik”, “Lənət şeytana” operettalarının, “Odlar yurdu”, “Qarabağ şikəstəsi”, “Çanaqqala – 1915”, “Qəm karvanı”, oratoriyalarının, “Novruzum”, “Təntənəli” kantatalarının adlarını çəkə, simfoniya və instrumental konsertlərini, kamera-instrumental nümunələrini, film (“Qaraca qız”, “Həyat bizi sınayır”, “Şərikli çörək” vəs.) və teat tamaşalarına yazdığı musiqiləri, romans və mahnıları qeyd edə bilərik.

XX əsrin son on ili V. Adıgözəlov yaradıcılığında tamamilə yeni və yüksək mərhələ hesab olunur. Bu mərhələnin isə üç zirvəsi var: “Qarabağ şikəstəsi”, “Çanaqqala – 1915”, “Qəm karvanı”. Bu oratoriyalar demək olar ki, musiqi mədəniyyətimiz tarixində XX əsri yekunlaşdıran nümunələrdir. Bu əsərlərdə ümumtürk epos təfəkkürü, yüksək vətən əxlaqı və milli-mənəvi özünüdərk ehtirası çağlayır. Belə ki, ənənəvi “Segah”ın zərb ladı üstündə işlədiyi “Qarabağ şikəstəsi”ndə bəstəkar öz fəlsəfi qayəsini əks etdirmək üçün müxtəlif Azərbaycan ladlarına da müraciət edib, II hissədə qoboyun solosunu “Humayun”a keçirib, V

hissəni (“Tut ağacı”) isə tamamilə “Çahargah” üzərində qurulub. Bu oratoriyanın melo-teatrlaşdırılması isə xüsusi diqqətə layiqdir.

Bəstəkarın bir müddət sonra Türkiyə tarixinin şərəfli bir savaşı-dövrünə müraciət edərək yazdığı “Çanaqqala – 1915” oratoriyası da ümumtürk ruhunun yenilməzliyini əks etdirən musiqi abidəsi kimi aiymətləndirilir. Bu məşhur triptixi tamamlayan, bədii konsepsiya və estetik qayəsilə rekviyem-memorial xarakter daşıyan “Qəm karvanı” oratoriyası isə dinləyici və tamaşaçını müdhiş Qanlı yanvar və Xocalı hekayələrinin qüسسə və qisas “nəğmə”lərinə qər q edir...

Bu əsər 1999-cu ildə, bəstəkarın yaradıcılığının yetgin dövründə və qanlı 20 Yanvar hadisələrindən 10 illik bir tarixi məsafədə yazılmışdır. Əsərdə bəstəkar XX əsr tarixində xalqımıza və Vətənimizə üz vermiş dəhşətli faciədən söz açır, artıq əsərin adından və yalnız partiturasının başlığında bəstəkarın yazdığı ithafdan – “müqəddəs şahidlərimizin əziz xatirəsinə” – oratoriyada sənətkarın hansı mövzuya toxunacaöi aydın olur. Azərbaycan XIX əsrdən üzü bəri olduğu dəhşətli imperiya əsarətindən və parçalanmasından sonra, buna qarşı olaraq dəfələrlə edilmiş cəhdlərdən sonra keçən əsrin sonlarında yenidən başlanan azadlıq hərəkatı və xalqımızın qan bahasına qazandığı müstəqillik zamanı verilmiş şəhidlərimizin xatirəsinə əziz tutan Vasif Adıgözəlovun bu mövzuya, 20 Yanvar hadisələrinin məhz 10 illik tamamında müraciət etməsi bəstəkarın vətəndaşlıq mövqeyindən irəli gəlir. Öz yaradıcılığında daima vətəndaş mövqeyində duran bəstəkarın bu əsəri bədii konsepsiyası, obrazlar aləmi, daxili məzmunu və tərbiyəvi əhəmiyyəti ilə sosial təbəqəsindən asılı olmayaraq bütün cəmiyyətimizə, onun bütün təbəqələrinə yönəlmişdir. Şübhəsiz ki, əsərin bədii-estetik təmayülü nə qədər vacib olsa da, buradakı konsepsiyasında ictimai faktorun aparıcı rplda, daha öndə olmasını təsdiqləyə bilərik. Bunun səbəbini Azərbaycan musiqisinin və ümumiliklə incəsənətinin ən yeni tarixində axtarmaq gərəkdir, çünki mədəniyyət və incəsənət daxilində baş verən proseslər, ayrıca götürülmüş fərdlərin yaradıcılığında deyil, bütöv “tarixi layları” əhatə edərək, özünü ümumi şəkildə göstərir.

“Eşitdiyiniz bu əsəri yüksək qiymətləndirdiyinizə görə hamınıza dərin təşəkkürdən sonra elan edirəm: mənə bu cavan oğlandan yaxşı solist lazım deyil”...

Taktakişvili

“Vazif Adıgözəlovun istedad və qabiliyyət imkanları ilə tanışlıq üçün “Ölülər” operasındakı bir nüansa – milli musiqimizin qədim janrları ilə Avropa musiqi mədəniyyətini necə üzvi şəkildə qovuşdurmasına diqqət etmək də kifayətdir” (Sənətşünaslıq doktoru İmruz Əfəndiyevanın monoqrafiyasından).

Görkəmli bəstəkar Vasif Adıgözəlov yaradıcılığını yüksək qiymətləndirərək dövlətimiz onu Dövlət mükafatı laureatı, “Şöhrət” və “İstiqlal” ordenləri ilə mükafatlandırmışdır.

Əsərləri:

Bəstəkar 4 simfoniyanın, 2 operanın, 5 musiqili komediyanın, 6 instrumental konsertin, 4 oratorianın, 3 kontatanın, kamera-instrumental musiqisinin, kino və teatr musiqilərinin, romans və mahnıların müəllifidir. Vasif Adıgözəlovun yaradıcılıq irsində muğamdan bəhrələnərək yazdığı “Ölülər” və “Natəvan” operaları, “Qarabağ şikəstəsi” oratoriyası, “Segah muğam simfoniyası”, orqan üçün yazdığı “Muğam-fantaziya” xüsusi yer tutur.

Mühazirə mövzusu № 26

Azər Rzayev

Həyat və yaradıcılığı

Azər Rzayev 15 iyul 1930-cu ildə Bakı şəhərində Hüseyn Rzayevin və Azərbaycanda Ərəbzəngi rolunun ilk qadın ifaçısı, məşhur opera müğənnisi Həqiqət Rzayevanın ailəsində dünyaya göz açıb.

İlk təhsilini Ü.Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının nəzdindəki 11 illik orta ixtisas musiqi məktəbində skripka aləti üzrə professor S.Bretanitskinin sinfində və eyni zamanda Boris Zeydmanın uşaq yaradıcılığı sinfində almışdır. Daha sonra musiqi təhsilini Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında davam etdirərək 1953-cü ildə oranı 2 ixtisas üzrə - bəstəkarlıq üzrə professor B.Zeydmanın və skripka üzrə professor A.Amitonun sinfini bitirmişdir. 1953-cü ildən 10 illik musiqi məktəbində skripka ixtisası üzrə müəllim və konservatoriyada konsertmeyster – müşayətçi kimi fəaliyyətə başlayıb.

Azər Rzayev 14 dekabr 2015-ci ildə Bakı şəhərində dünyasını dəyişib.

A.Rzayev bir bəstəkar kimi ilk dəfə skripka ilə simfonik orkestr üçün 1 sayılı Konserti ilə tanınmışdır. Bəstəkar bu əsərə görə 1955-ci ildə Varşavada keçirilən bəstəkarların Beynəlxalq Müsabiqəsində laureat adına layiq görülmüşdür. 1954-cü ildən Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü, 1957-ci ildən Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqı İdarə Heyətinin üzvü olmuş, həmçinin 1957-ci ildən Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında əvvəlcə kamera ansambli üzrə müəllim, baş müəllim və nəhayət professor kimi fəaliyyət göstərmiş, Radio və Televiziya komitəsində səs rejissoru (1958-1960), M.Maqomayev adına Dövlət

Filarmoniyasında bədii rəhbər (1965), Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrının direktoru (1972-1987) olmuşdur.

Yaradıcılıq fəaliyyətində Beynəlxalq və Ümumittifaq müsabiqələr laureatı və diplomantı, Azərbaycan gənclərinin I və II festivallarında həm bəstəkar, həm də ifaçı kimi laureat adlarına layiq görülüb.

Bəstəkarın yaradıcılığında əsas yeri instrumental musiqi janrları tutur. O, skripka ilə simfonik orkestr üçün 3 Konsertin, 6 poemanın, o cümlədən "Həyat vurğunu", "Nəsimi", "Atamın xatirəsinə" poemalarının, "Bakı-90" simfoniyasının, skripka ilə orkestr üçün "Fədai-Vətən", violonçel və simfonik orkestr üçün "Poema-konsert"-in, tar və simfonik orkestri üçün "Düşüncə" https://youtu.be/y3TZqFAoJBM?list=PLOsx_jsvzTOzw-MZoxjrvu5lahM1Xnwl və "Qaytağı" <https://youtu.be/qIQ0wlZ6q84>, fortepiano və simfonik orkestr üçün Konsertin, habelə "Hacı Kərimin Aya səyahəti" adlı bir operettanın, çoxlu sayda kamera-instrumental əsərlərin, tamaşalara yazılmış musiqilərin müəllifidir.

1963-cü ildən televiziya və radioda "Azərbaycan musiqi tarixindən səhifələr", "Orkestrin musiqi alətləri haqqında", "Bəstəkarlarımızın portreti", "Musiqi aləmi" silsilə verilişlərin müəllifi və aparıcısı olmuşdur.

1997-ci ildə Bülbül adına orta-ixtisas musiqi məktəbi nəzdində "Uşaq simfonik orkestri" yaratmışdır.

Bəstəkar, 1972-ci il, aprelin 19-da "Azərbaycan SSR əməkdar incəsənət xadimi" fəxri adına, 1990-cı ildə "Azərbaycan SSR xalq artisti" fəxri adına layiq görülmüş, 2000-ci ildə Şöhrət ordeni, 2002-ci ildə Humay mükafatı ilə təltif edilmişdir.

Mühazirə mövzusu № 27

Tofiq Quliyev

Həyat və yaradıcılığı

Tofiq Quliyev 191-ci il noyabrın 7-də Bakı şəhərində, mühəndis-iqtisadçı Ələkbər Quliyevin ailəsində anadan olmuşdur. Onun anası Yaxşixanım Mahmudova Hacı Zeynalabdin Tağıyevin qızlar gimnaziyasında, müqəddəs Nina məktəbində təhsil almış, 1937-ci ilə kimi həkim işləmişdir.

1929-cu ildə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının nəzdində fəhlə fakültəsində S.İ.Turiçin sinfində təhsil alan Tofiq, artıq 1931-ci ildə, 14 yaşda olarkən Asəf Zeynallının təpviyyəsi ilə M.Ə.Sabiri "Uşaq və buz" seriyə "Dərsə gedən bir uşaq" mahnısını yazır.

1934-cü ildə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasına daxil olan Tofiq Quliyev, eyni zamanda iki fakültə - pr. İ.S.Aysberqin sinfində fortepiano və pr.

S.Y.Ştrasseri sinfində dirijorluq sənəti üzrə təhsilini davam etdirir. Konservatoriyada o, polifoniya, harmoniya, musiqi forması dərslərini R.M.Rudolfun sinfində alır, xalq musiqisinin əsasları, muğam sənətinin sirlərini dahi Üzeyir Hacıbəyovdan öyrənmişdir.

1934-35-ci illərdə T.Quliyev Bülbülün rəhbərliyi ilə təşkil olunmuş Elmi-Tədqiqat Musiqi Kabinəsində xalq musiqi nümunələrinin toplanılması sahəsində aparılan tədqiqat işlərində fəal iştirak etmiş və 1935-ci ildə tarzən Mirzə Mansurovun ifasında “Rast”, “Segah-zabul” muğamlarını nota köçürmüşdür. 1935-ci ildə M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dram Teatrında orkestrin rəhbəri və dirijoru vəzifəsində çalışır.

1936-cı ildə Azərbaycan Xalq Maarif Komissarlığı tərəfindən Ü.Hacıbəyovun şəxsi təşəbbüsü ilə bir qrup istedadlı gənc musiqiçilərlə birlikdə T.Quliyev P.İ.Çaykovski adına Moskva Konservatoriyasının dirijorluq fakültəsində təhsilini davam etdirmək üçün yola düşür. Qəbul imtahanları zamanı onun fortepianoda qeyri-adi ifaçılığı H.Y.Neyqauzun diqqətini cəlb edir və o, bir müddət bu böyük sənətkardan fortepiano dərslərini alır.

1937-39-cu illərdə T.Quliyev A.N.Tsfasmanın Ümumittifaq caz orkestrində piano ifaçısı kimi fəaliyyət göstərir. 1939-cu ildə T.Quliyev Moskvada təhsilini dayandıraraq Bakıya dönür və Niyazi ilə Azərbaycan Dövlət Estrada orkestrini yaradır.

1939-cu ildən başlayaraq o, Gənc Tamaşaşılar Teatrı, Gəncə Dram Teatrı, Azərbaycan Akademik Milli Teatrı, Rus Dram Teatrı, Kukla Teatrı ilə sıx yaradıcılıq əməkdaşlığı edərək, müxtəlif illərdə 30-dan çox tamaşaya musiqi bəstələyir. 1941-ci il sentyabrın 7-də Bakı Filarmoniyasında Tofiq Quliyevin rəhbərliyi ilə çıxış edən Dövlət Estrada Orkestri milli cazın yaranma tarixinin təməlini qoydu. Onun rəhbəri T.Quliyevin adı musiqi tariximizə Azərbaycan estrada və caz musiqisinin banisi kimi yazıldı.

1941-ci ildə orkestrin kollektivi ilə birgə 402-ci Azərbaycan diviziyasının tərkibinə daxil olaraq, döyüşlər gedən Krasnodar, Mozdok, Kerç şəhərlərində cəbhənin ön xəttində konsert proqramları ilə çıxış edirdi. Bu konsertlərdə xalq mahnıları ilə T.Quliyevin vətənpərvərlik, qəhrəmani mahnıları səslənirdi.

1941-ci ildə ilk dəfə “Səbuhi” filminə musiqi bəstələmiş T.Quliyev, bütün yaradıcılığı boyu bu janra müraciət etmiş və 40-dan artıq kinofilmin musiqisinin müəllifi olmuşdur.

1944-cü ildən məşhur caz ustası Eddi Rozerlə yaradıcılıq əməkdaşlığı edən Tofiq, onun orkestri üçün “Avard” hind kinofilminin, “Qara gözlər” romansının və uşaq mahnılarının mövzuları əsasında caz kompozisiyalarını işləmişdir.

1946-47-ci illərdə Rəşid Behbudovla birlikdə həm pianoçu, həm də təkrarsız mahnıların müəllifi kimi çıxış edən bəstəkar Sovet Birliyinin bir çox şəhərlərində milyonlarla dinləyicinin rəğbətini qazanmışdır.

1948-ci ildə T.Quliyev Moskvaya qayıdaraq Konservatoriyanın III kursuna daxil olur və dirijorluq fənni üzrə pr. Qinzburqun, kompozisiya üzrə isə pr. N.Qolubevin sinfində yarımçıq qalmış təhsilini davam etdirir.

1951-ci ildə Moskva Konservatoriyasını müvəffəqiyyətlə bitirən T.Quliyev pr. A.Qaukun sinfində dirijorluq üzrə Aspiranturaya daxil olur. Moskvada oxuduğu illərdə o, Moskva Dövlət Filarmoniyasının orkestri ilə çıxış edərək Qlazunov, Mendelson, Çaykovski, Qara Qarayevin əsərlərinə dirijorluq etmişdir.

1954-5-ci illərdə T.Quliyev Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında orkestr sinfinə rəhbərlik etmiş, opera hazırlığı və alətsünaslıq sinifləri üzrə pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olmuşdur.

195-59cu illərdə M.Maqomayev adına Dövlət Filarmoniyasının bədii rəhbəri, 1961-ci ildən direktoru vəzifəsini icra etmişdir.

Sənətindəki uğurlara görə T.Quliyev 1958-ci ildə Azərbaycan Əməkdar İncəsənət xadimi fəxri adına layiq görülmüşdür. 1959-cu ildə Qırmızı Əmək Bayrağı ordeni ilə təltif olunmuş və Azərbaycan Ali Sovetinin deputatı seçilmişdir.

1964-cü ildə görkəmli sənətkar Azərbaycan Xalq artisti adına layiq görülmüşdür.

1966- cı ildə bəstəkar Çexoslovakiyada keçirilən Azərbaycan incəsənəti günlərinin iştirakçısı olmuşdur. Bu səfərin təəssüratı ilə yazılmış “Praqa haqqında mahnı”, “Bratislava haqqında mahnı” Çexoslovakiyada nəşr olunmuş və geniş populyarlıq qazanmışdır.

1968-ci ildə T.Quliyev Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının katibi, 1973-cü ildə birinci katibi seçilmişdir. 1974-cü ildə Həsən Seyidbəylinin ssenarisi əsasında çekilmiş “Nəsimi” filmi VII Ümumittifaq kinofestivalında mükafatlandırılır, filmin bəstəkarı T.Quliyev dövlət mükafatına layiq görülür.

1976-cı ildə Brüsseldə, 1977-ci ildə Vyanada keçirilən tədbirlərdə Azərbaycan incəsənət ustalarının nümayəndə heyətinin rəhbəri Tofiq Quliyev olmuşdur.

1990-cı ildə T.Quliyev Bəstəkarlar İttifaqının VII qurultayında ittifaqın sədri seçilir və pımrünün sonuna kimi bu vəzifədə çalışır. tofiq Quliyevin Bəstəkarlar İttifaqına rəhbərlik etdiyi illərdə respublikanın musiqi sənətinin inkişafında mühüm rol oynayan musiqi festivalları, Ümumittifaq və respublika müsabiqələri, “Musiqi baharı”, “Bakı payızı” festivalları keçirilirdi. Bu tədbirlərdə Tofiq Quliyev həmişə münsiflər heyətini üzvü, sədri olmuşdur.

Tofiq Quliyev dövrü mətbuatda musiqi sənəti ilə bağlı dərc olunmuş böyük sayda məqalələrin müəllifidir. Bu məqalələr onun müdrik bir sənətkar kimi nəzəri baxışlarını, doğma incəsənətimizin sabahı haqqında düşüncələrini əks etdirir.

199-ci ildə T.Quliyev İstiqlal Ordeni ilə təltif olunur. Səhhəti ilə əlaqədar xəstəxanada olan bəstəkara bu ordeni Azərbaycanın sabiq Prezidenti Heydər Əliyev şəxsən özü təqdim etmişdi.

2000-ci il oktyabrın 4-də Tofiq Quliyev dünyasını dəyişmişdir.

Mahnı yaradıcılığı

“Azərbaycanfilm” kinostudiyasının istehsal etdiyi “Ögey ana”, “Görüş”, “Bəxtiyar” filmləri müasir Azərbaycan tamaşaçısına yaxşı tanışdır. Hər dəfə bu filmləri seyr etdikcə İsmayılın və Kamilin mahnıları, neftçi Bəxtiyarın ifa etdiyi “Zübeydə”, “Bakı”, “Üzüyümün qaşığı firuzəyəndir” və digər mahnılar uzun müddət yaddaşlarımızdan silinmir. Bəs “Möcüzələr adası” filmindəki şanlı Bakı neftçilərinin fədakar əməyini tərənnüm edən “Neftçi mahnısı”nı dinləyib sevməyən varmı? Bu mahnılar indi də yeni tərtibatda müasir Azərbaycan dinləyicisinə təqdim olunur, sevilir. Dərin ideya məzmunu, əlvanlığı və melodiya gözəlliyi ilə diqqəti cəlb edən bütün bu mahnıların müəllifi isə ötən əsrdə Azərbaycan bəstəkarlar pleyadasının görkəmli nümayəndələrindən olmuş Tofiq Quliyevdir.

Tofiq Quliyev mahnı janrında yaratdığı şedevr əsərləri ilə sadəcə olaraq bu sahədəki ənənələri davam etdirməklə kifayətlənməmiş, eyni zamanda musiqisevərlərin çox sevdikləri bu janrı öz qəlbinin hərarəti ilə zənginləşdirmiş, yeni axtarışlardan, musiqi boyalarından cəsarətlə istifadə etmişdir. Buna görə də görkəmli bəstəkarın yaratdığı istənilən mahnı canlı obraz və əsl həyat lövhəsi kimi nəzərimizdə canlanır.

Bəstəkar özünün çox sevdiyi mahnı janrına bütün yaradıcılığı boyu sadıq qalmış, bu sahədə məhsuldar fəaliyyət göstərmişdir. 200-dən artıq mahnı yazan Tofiq Quliyevin mahnılarında poetik obraz hər zaman ön planda olmuşdur. O, publikanın mühakiməsinə verdiyi musiqilərinə xalqımızın qədim və əbədiyaşar incəsənətini müasir dünyaya münasibət prizmasından keçirərək ikisini bir arada birləşdirməyi bacarmışdır. Bəstəkar hər bir mahnısında melodik və ritmik xallarla dinləyicilərin qəlbini oxşayır. Bu mahnılar uydurma hisslərdən uzaq olub, cəlbedici və səmimidir.

1966-cı ildə məşhur fransız bəstəkarı, şair və müğənnisi Fransis Lemark Bakıda qastrolda olarkən Tofiq Quliyevlə görüşür. Qonağı evinə dəvət edən Tofiq Quliyev öz əsərlərindən melodiyları ona ifa edir. Bu melodiylar fransalı qonağın o qədər xoşuna gəlir ki, F.Lemark həmin melodiylara fransız dilində mətn yazmaq və onları fransalı dinləyicilərə təqdim etmək üçün özü ilə Fransaya aparmaq qərarına gəlir. Beləcə Tofiq Quliyevin altı mahnısı Xəzərin sahillərindən Senanın

sularına qədər uzaq bir səfərə yollanır. Yarım ildən sonra isə bu mahnılar ikinci həyat qazanaraq və bu dəfə artıq fransız dilində vallarda vətənə qayıdır.

İllər ötür, zaman, dövrən dəyişir, yeni zövqlər, yeni tələblər meydana çıxır. Lakin Tofiq Quliyevin böyük ilham və yaradıcılıq eşqi ilə bəstələdiyi, Azərbaycan xalqının ən gözəl hiss və arzularını tərənnüm edən mahnıları hafizələrdən silinmir, yaddaşlarda əbədi məskən salır. Bu ecazkar könül mahnıları ilə bərabər dahi bəstəkar da unudulmur, gözəl pianoçu, təkrarsız mahnıların müəllifi kimi daim xalqımızın qəlbində yaşayır.

<https://www.youtube.com/watch?v=C5VofMW4HI8>

Zübeydə

<https://encrypted-vtbn3.gstatic.com/video?q=tbn:ANd9GcSgyfaMakG12bgKs3eDPnOqzHSz-dUrVRUIFgkxDJhLafVgEjem>

Bakı haqqında mahnı

<https://www.youtube.com/watch?v=7HLMUSWnJ4k>

Axşam mahnısı

https://youtu.be/Ad_Va2oDmfo?list=PLJQtFs-WzeRRfG0ymvP5Y8cLw-ueKLBCI

Xüsusi vəziyyət filmindən Darıxma mahnısı

<https://youtu.be/MBxNN8-GRwQ?list=PLJQtFs-WzeRRfG0ymvP5Y8cLw-ueKLBCI>

Aman Allah mahnısı

<https://youtu.be/eOpOREKfwOI?list=PLJQtFs-WzeRRfG0ymvP5Y8cLw-ueKLBCI>

Sən mənimsən, mən sənin

<https://youtu.be/wDx5IJuPVHc>

Tofiq Quliyev və Çingiz Sadıqov. Səni kiminlə müqayisə edim?

<https://www.youtube.com/watch?v=h2Y1q8tQWTg&list=PL43VNYQYNvQMeA-wkYs2AgMph7YVQGaEPv>

kinofilmlərdən mahnılar

Əsərləri:

T. Quliyev yüzlərlə mahnı, 5 operetta, valsar, fortepiano üçün prelüd və variasiyalar, filmlərə və dram tamaşalarına musiqi və s. yazmışdır. “Neftçilər mahnısı”, “Qızıl sünbül”, “Azərbaycan”, “Sənə də qalmaz”, “İlk bahar”, “Sevgilim”, “Sən mənim, mən sənin”, “Axşam görüşlərinə”, “Bəxtəvər oldum” və s. kimi klassik Azərbaycan musiqilərinin müəllifidir. O, “Aktrisa” (1943), “Qızılaxtaranlar” (1963), “Sənin bircə sözün” (1967), “Tahirin süqutu” (1972), “Sabahın xeyir Ella!” (1973) operettalarının müəllifidir. T. Quliyev bir sıra Azərbaycan mahnı və rəqslərini də fortepiano üçün işləmişdir. “Rast” və “Zabul” muğamlarını (1936) ustad tarzən Mansur Mansurovun ifasında nota salmışdır. Bunlar muğamın ilk not nəşrləri kimi musiqi tarixinə daxil olub.

Mühazirə mövzusu № 28

Aqşin Əlizadə (1937-2014)

Aqşin Əlizadə Azərbaycan incəsənətinin görkəmli nümayəndəsi, musiqi xəzinəmizi zənginləşdirən bəstəkar, özündən sonrakı nəsə bəstəkarlıq sənətinin sirlərini aşıl原因 müəllim, maraqlı düşüncələri və müdrik tövsiyələri ilə insanlara xoş təsir bağışlayan gözəl və səmimi insan olub. Bu keyfiyyətlər onun ölməz musiqisində də öz əksini tapır.

Əgər biz XX əsrin novator bəstəkarlarının adını çəkirsək, bu sıradada mütləq Aqşin Əlizadə qeyd olunmalıdır. Çünki onun yaradıcılığı ilə Azərbaycan musiqi tarixində yeni bir səhifə açılır. O, musiqimizə yeni üslub, yeni nəfəs gətirən sənətkarlarımızdandır. Bəstəkarın musiqisi elə ilk xanələrindən özünəməxsusluğu ilə seçilir və müəllifini tanıdır.

A.Əlizadə 1937-ci ildə Bakıda anadan olub. Atası - Şərqlə klassik poeziyası və xalq musiqisinin gözəl bilicisi, ixtisasca iqtisadçı-mühəndis Əliqulu Əlizadə, anası - Azərbaycan Tibb Universitetinin normal anatomiya kafedrasının dosenti olmuş Pikə xanım Azərbaycanın əfsanəvi oğlu, igid kəşfiyyatçı, II Dünya müharibəsində faşizm əleyhinə “Müqavimət hərəkatı”nın iştirakçısı, Sovet İttifaqı Qəhrəmanı Mehdi Hüseynzadənin bacısıdır.

Aqşin Əlizadə: “Mən fəxr edirəm ki, əfsanəvi “Mixaylo” mənim dayımdır”.

Uşaqlıqdan musiqi istedadına malik olan bəstəkar ilk musiqi təhsilini Bülbül adına orta ixtisas musiqi məktəbində, sonra isə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında (indiki Ü.Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyası) bəstəkar

C.Hacıyevin sinfində təhsilini davam etdirir. Tələbəlik illərində yazdığı əsərlər artıq onun böyük istedadından xəbər verir. Fortepiano üçün sonata (1959), bir hissəli simfoniya (1962) lakonizmi, tembr rəngarəngliyi ilə fərqlənir.

XX əsrin 60-cı illəri Azərbaycanda musiqi istiqamətinin dəyişildiyi, yeniliyə üz tutduğu bir mərhələ idi. Bu “yenilikçi hərəkatı”nın başçısı isə artıq Azərbaycan musiqisinin təşəkkülündəki rolu ilə özünü təsdiqləmiş, bir sıra janrları yüksək inkişaf nöqtəsinə çatdırmış, bəzi janrların isə etalonunu yaratmış Qara Qarayev idi.

60-70-ci illər Azərbaycan musiqi tarixi və incəsənətinin intibahı, Q.Qarayev, F.Əmirov, Niyazi, C.Hacıyev kimi sənətkarların yaradıcılıq dövrünün zirvəsinə təsadüf etdiyi üçün bu dövrdə yaradıcılığa qədəm qoyan gənc

bəstəkarları sözün yaradıcı mənasında xoşbəxt adlandırmaq lazımdır. Məhz həmin dövrdə yaradıcı nəslə qoşularaq artıq özünün ilk uğurlu addımlarını atmış və onun gələcəyinə böyük ümidlər bəsləyən müəllimləri – Q.Qarayev və C.Hacıyevin gözləntilərini illər sonra doğruldacaq gənc bəstəkar Aqşın Əlizadə idi.

Danışılan dövr Azərbaycan musiqisi kontekstində inkişaf etmiş təmayüllərə nəzər salsaq, neoklassik, neofolklor, aleatorik, seria metod və üslubların istifadəsinə rast gəlinir. Adı çəkilmiş terminlərə bütövlükdə bir bəstəkar yaradıcılığında müraciət olunması musiqişünaslığın diqqətini özünə cəlb edən cəhətdir. Bu xüsusiyyəti müasir Azərbaycan musiqisinin inkişafında ideya və mənəviyyatından irəli gələn əsirgəməyən A.Əlizadə yaradıcılığında müşahidə etmək olar.

Yaradıcılığının ilk dövrlərindən etibarən Qərbi Avropa meyilləşməsinə o qədər də üstünlük verməyərək bu üsullara tabe olmanı çərçivələnməyə bərabər tutan A.Əlizadə Qərbi Avropa texniki vasitələrini Azərbaycan musiqisinə bilavasitə tabe etdi. O, xarici bəstəkarları təqlid etməyi onların dünyalarına qəfil daxil olmağa bərabər hesab edir. Müasir musiqi və musiqi texnikalarını inkar etməyən A.Əlizadə bu metodlardan istifadəyə qədər professional bəstəkarlıq məktəbi keçməyi, klassik janrların hamısında əsər yazmağı labüd hesab edir.

A.Əlizadə müasir texnikadan məqsədyönlü şəkildə istifadə etməsə də, bu, onun yaradıcılıq laboratoriyasında çox vaxt qeyri – ixtiyari alınır. Bu baxımdan onun yaradıcılığında məqsədyönlü şəkildə yalnız aleatorik üsluba istinadən yazılmış yeganə əsər vardır. “Ekspressiyalar” adlanan pyes 12 simli alət üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu, Azərbaycan musiqisində müasir texnika – aleatorika əsasında yazılmış ilk əsərlərdən olub Q.Qarayevin başlanğıc qoyduğu müasir texnikalara müraciətin davamıdır.

1966-cı ildə yazdığı II simfoniya (kamera orkestri üçün) neoklassik üslubdadır. Eyni zamanda əsərin musiqi dilinin muğam, aşıq musiqisi, xalq rəqsləri ilə üzvi bağlılığı aydın duyulur. 1968-70-ci illərdə o, "Pastoral" və "Aşıqsayağı", 1972-ci ildə isə "Uşaq süitəsi"ni (kamera orkestri üçün) yazır.

1969-cu ildə a kapella xor məcmuəsi olan "Bayatılar" əsəri meydana gəlir. Bu, bəstəkarın böyük yaradıcılıq nailiyyəti idi. Bəstəkar burada xor stilistikasını mahiranə şəkildə vermiş, əsl novator kimi linear polifonik xor layları yaratmağa nail olmuşdur. "Bayatılar" xalq həyatının müxtəlif çalarlarının – lirik, məişət, peyzaj, janr xüsusiyyətlərinin rəngarəng palitrasıdır.

1976-cı ildə Məşədi Əzizbəyovun 100 illiyinə həsr olunmuş "26-lar" kantatası (sözləri F.Qocanıdır), 1977-ci ildə Nəbi Xəzrinin sözlərinə "Şadlıq" xoru, xalq mahnı və muğamlarının əsasında "Qədim ninni" əsəri, "Kənd süitəsi", "Təntənəli marş" (1970), "Abşeron şəkilləri" (1977), "Qəhrəmani musiqi" (1978) kimi əsərlər meydana gəlir. Əlizadənin 1979-cu ildə İ.Selvinskiyin "Çiyində qartal gəzdirən" adlı faciəsi əsasında yaratdığı "Babək" baleti onun yaradıcılığında yeni bir mərhələni təşkil edir. Əsərin librettosunu R.Axundova və M.Məmmədov yazmışlar.

Əlizadənin 80-ci illərdə yazdığı III və IV simfoniyları milli simfoniya mədəniyyətinə yeni bir töhvədir. IV simfoniyanı bəstəkar özü "Muğamsayağı" adlandırır. Bu da onun müxtəlif muğmlardan toxunmuş musiqi materialı, muğama uyğun inkişaf prinsipi ilə bağlıdır. A.Əlizadə "Tütək səsi", "Ötən ilin son gecəsi", "Dəmir ağac" və s. filmlərinə, "Nağılın başlanması", "Məhəbbət haqqında dastan", "Çinar ağacının sirri" tamaşalarına yazılan musiqilərin müəllifidir.

1962-ci ildən bəstəkar Ü.Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasında bəstəkarlıq sinfində dərs deyir və gənclərin bədii estetik tərbiyəsinə böyük diqqət verməklə yanaşı, milli bəstəkarlıq məktəbinin istedadlı adlarla zənginləşməsində mühüm rol oynayır.

Son illər xəstəlikdən əziyyət çəkən bəstəkarın yaradıcılıqla məşğul olmaq üçün ilhamı tükənmirdi: "Yaşa dolduqca ilham tükənmir, əksinə daha da çoxalır. Bu gün elə ideyalarım var ki, deyirəm, kaş 30 il bundan əvvəl olaydı! İlham tükənmir, yorğunluq hissi çoxalır. Bu da bizim həyatımızın bir qədər gərgin olmağından irəli gəlir".

Bəstəkarın ilhamı, yaradıcılıq ideyaları tükənməsə də, ömrü bu ideyaları gerçəkləşdirməyə fürsət vermədi. Üzeyir məktəbinin layiqli davamçısı Aqşin Əlizadə 3 may 2014-cü ildə, 77 yaşında Bakıda dünyasını dəyişdi.

Aqşin Əlizadənin musiqi sahəsində gördüyü işlər həmişə dövlət tərəfindən qiymətləndirilmişdir. Görkəmli bəstəkar Azərbaycan SSR Xalq artisti Fəxri adı (1987) ilə yanaşı Azərbaycan SSR Dövlət mükafatı (1978), "Şöhrət ordeni" (1997) və "Şəfəq" ordeni ilə təltif edilmişdir.

Əsərləri:

Bəstəkar A. Əlizadə “Babək”, “Qafqaza səyahət” (A. Dümanın motivləri əsasında), “Ümid valsı” baletlərinin, 5 simfoniyanın, “Pastoral”, “Aşıqsayağı” “Cəngi” və s. orkestr əsərlərinin “Azərilər” kantatasının, “Bayatılar” xor silsiləsinin, kamera- instrumental əsərlərin, fortpiano üçün “Dastan”, “Qədim oyunlar”, orqan üçün “Muğam sədələri” kimi əsərlərin müəllifidir.

Mühazirə mövzusu № 29

Şəfiqə Axundova

Şəfiqə Axundova 1924-cü ildə Şəki şəhərində anadan olmuşdur. O, 1943-1944-cü illərdə Asəf Zeynallı adına Bakı Musiqi Məktəbində oxumuş, dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəyovdan dərs almışdır. 1956-cı ildə Ü.Hacıbəyov adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasını bitirmişdir.

Şəfiqə xanım tələbəlik illərindən onun üçün çox əziz olan bir hədiyyəni səliqə ilə saxlayırdı. Bu, sevimli müəllimi Ü.Hacıbəyovun “Cəngi” not dəftəri idi. Onun titul vərəqində bəstəkar öz xətti ilə yazmışdır: “Gənc bəstəkar, istedadlı tələbə Şəfiqəyə bir xatirədir. Ü.Hacıbəyov”. Gənc bəstəkar hələ tələbə ikən “Layla”, “Zəfər marşı”, “Zəfər bizimlədir” mahnılarının, fortopiano üçün süita, simli kvartet üçün iki pyes və digər musiqi əsərlərinin müəllifi kimi tanınırdı. Bəstələdiyi mahnıları məşhur müğənnilər Şövkət Məmmədova, Bülbül və başqaları ifa edirdilər.

Onun “Nəğmədir həyat”, “Şəki”, “Vətən sevgisi”, “Doğma diyarım”, “Qadın əlləri”, “Mehriban olaq”, “Yaşa, ürəyim”, “Həyat, sən nə şirinsən” və s. mahnıları çox məşhurdur. Nizaminin, Füzulinin, Vaqifin, Puşkinin, Natəvanın sözlərinə yazdığı romanslar xalq arasındageniş yayılmışdır.

Bir zaman Ş.Qurbanov adına musiqili Komediya Teatrının afişaları tamaşaçıları Şəfiqə Axundovanın “Ev bizim, sirr bizim” musiqili komediyasına baxmağa dəvət etdi. Bəstəkarı musiqili komediya müəllifi kimi də tanıdılar.

1972-ci ildə “Gəlin qayası” operasını yazmaqla, Şəfiqə Axundova Şərqi ilk opera yazan qadın bəstəkarı kimi tarixə düşdü. Operanın Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrında tamaşaya qoyulması Şəfiqə Axundovanın yaradıcılığında əlamətdar hadisə oldu. Bu opera neçə illərdir ki, teatrın repertuarındadır. Opera tam şəkildə vala da yazılmışdır. Bu hadisəni bəstəkar özü üçün səadət adlandırırdı.

Şəfiqə xanım uşaqlar üçün də bir sıra mahnılar - “Əziz müəllim”, “Doğma məktəb”, “Əkiz bacılar”, “Zümrüd” “Pişik”, “Kukla”, “Bacılar” və s. yazmışdır.

Bəstəkar xanım 1998-ci ildə Azərbaycan Respublikasının xalq artisti adına layiq görülmüş, 2004-cü ildə isə “Şöhrət” ordeni ilə təltif edilmişdir.

500-dən artıq mahnının müəllifi olan bəstəkarın ürəyi ömrünün ixtiyar çağında da xalqının sevinci və kədəri ilə birgə döyünür, onu daha maraqlı əsərlər yaratmağa ruhlandırır.

26 iyul 2013-cü ildə Şəfiqə Axundova əbədi dünyasına qovuşdu.

Əsərləri:

Ş. Axundova “Ev bizim, sirr bizim” (1965) operettasının, çoxsaylı mahnı və romansların müəllifi olmaqla yanaşı, “Gəlin qayası” operasını (1972, ilk tamaşası-1974) bəstələmişdir.

Mühazirə mövzusu № 30 XƏYYAM MİRZƏZADƏ (1935-2018)

Azərbaycanın Xalq artisti, “Şöhrət” və “Şərəf” ordenli, iki dəfə Respublika Dövlət mükafatı laureatı, professor Xəyyam Hadi oğlu Mirzəzadə Azərbaycan musiqi sənətinin görkəmli simalarından biridir. Xəyyam Mirzəzadənin əsərləri Azərbaycan musiqi irsinin qızıl fonduna daxil olmuşdur. Musiqi mədəniyyəti xəzinəsinə dəyərli töhfələr vermiş və böyük irs qoymuş görkəmli bəstəkar həyat və yaradıcılığının 50 ildən artıq bir hissəsini Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişafına həsr etmişdir. Xəyyam Mirzəzadənin yaradıcılığı Respublikamızın musiqi sənətində fəxri yer tutmaqla yanaşı, Azərbaycandan uzaqlarda da şöhrət qazanmışdır.

Adı beynəlxalq miqyasda tanınan bəstəkarın əsərləri dünyanın müxtəlif guşələrində səslənərək əhatə etdiyi geniş coğrafiya ilə Azərbaycan musiqisinə ümumdünya şöhrəti gətirmişdir. Azərbaycan musiqisini yeni mövzular, ifadə vasitələri ilə zənginləşdirən Mirzəzadə milli sənətimizi beynəlxalq mədəni məkanda layiqincə təmsil etmişdir. Dünyanın bir çox məşhur dirijorları və ifaçıları, məşhur kollektivləri X. Mirzəzadənin əsərlərini ifa etmişlər. Bəstəkarın əsərləri bir çox müasir musiqi festivallarının, dirijor və ifaçıların konsert proqramlarının musiqi repertuarına daxildir.

Xəyyam Hadi oğlu Mirzəzadə 5 oktyabr 1935-ci ildə Bakıda Azərbaycanın dilçi alimi, filologiya elmləri doktoru, professor Hadi Mirzəzadənin ailəsində anadan olmuşdur. Azərbaycan ziyalıları arasında özünün yüksək mədəniyyəti,

dərin savadı ilə sayılıb-seçilən Hadi Mirzəzadə “Dil tarixi bəhsi”, “Azərbaycan dili tarixi” kimi tədris kurslarının yaradıcılarındanır. Xəyyam Mirzəzadə məhz atasının sayəsində ədəbi-ictimai mühitə tez düşmüşdür. Gələcək bəstəkar ilk musiqi təhsilini Üzeyir Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının nəzdində 10 illik musiqi məktəbinin violin sinfində almışdır. Onun müəllimi – Əməkdar incəsənət xadimi Mixail Reytix idi. Hələ musiqi məktəbində oxuyarkən Xəyyam Mirzəzadə bəstəkarlığa meyil edirdi və ara-sıra musiqi bəstələyirdi. Musiqi məktəbində ilk bəstəkarlığı ona Mithət Əhmədov aşlamış və o, bəstəkar olmaq qərarını hələ o zamandan bəri içində təsdiqləmişdir.

Məktəbi bitirdikdən sonra Mirzəzadə Konservatoriyanın violin sinfinə deyil, bəstəkarlıq şöbəsinə daxil olmaq qərarına gəlir. Qara Qarayev musiqisinin ruhu, Qarayev şəxsiyyətinin cazibəsi gənc Xəyyamı çəkib, onun sinfinə aparır. 1952-1957-ci illər Konservatoriyada bəstəkarlıq sinfi üzrə professor Qara Qarayevin sinfində təhsil alan X.Mirzəzadə, onun həm ilk məzunlarından olur, həm də bəstəkarlıq sinfinin ilk assistenti kimi özünü təsdiqləyir. Beləcə, Xəyyam Mirzəzadənin sənət yolu müəyyən olunur və onun bütün müqəddəratı Konservatoriyada həllini tapır.

Yaradıcılığının hələ ilk mərhələsindən etibarən klassik ənənələrə, dünya musiqisində baş verən bədii nailiyyətlərə hədsiz maraq göstərən Mirzəzadə eyni zamanda, bu həmişəyaşar ənənələrə, sənətdə varisliyə yaradıcılığının ilk çağlarından sadıq qalmışdır O, həm də Üzeyir Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında müəllim kimi tədrisən püxtələşir. 1971-ci ildə Bəstəkarlıq kafedrasının dosenti, 1976-cı ildə professoru kimi fəaliyyətini davam etdirir. Mirzəzadənin 1969-1983-cü illər Konservatoriyanın Bəstəkarlıq kafedrasının müdiri vəzifəsində çalışdığı dövr xüsusilə məhsuldar olmuş və o, musiqiçi kadrlarının hazırlanmasında və Azərbaycan musiqi sənətinin inkişafı sahəsində nailiyyətlərinə görə Əməkdar incəsənət xadimi (1971), Azərbaycan SSR Xalq artisti (1987) fəxri adlarına layiq görülmüşdür. X.Mirzəzadə 2000-ci ildə Azərbaycan Respublikasının “Şöhrət”, 2011-ci ildə “Şərəf ordeni” ilə təltif edilmişdir. 2010-cu ildə bəstəkar haqqında “Bir ömrün fəsilləri” filmi (ssenari müəllifi İ.Qasımzadə, rej. T.Hüseynova) çəkilmişdir. 2011-ci ildə “Salnamə” sənədli filmlər studiyasında bəstəkar haqqında “Maestro” filmi (Rej. T.İsmayılov) ekran üzü görmüşdür.

Xəyyam Mirzəzadə Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin ön sıralarında duran elə sənətkardır ki, özünün orijinal istedadı və cəsarətli yenilik axtarırları ilə daim diqqət mərkəzindədir. Müəllifin müxtəlif janr və musiqi formalarına mənsub həm iri, həm də kiçikhəcmli kompozisiyaları – kamera-instrumental, vokal və simfonik əsərləri, o cümlədən, fortepiano üçün variasiyalar (1953), bir saylı simli kvartet (1956), böyük simfonik orkestr üçün 1 saylı Simfoniya (1957); simli kvartet üçün

“Dörd miniatür” (1958), qarışıq xor və fortepiano üçün üç xor (1958), iki sayılı simli kvartet (1959), truba, altı litavr, iki sinc, fortepiano və simli orkestr üçün “Oçerklər-63” (1963); ağac nəfəs alətləri üçün sekstet (1964), mis nəfəs alətləri üçün kvartet (1967), böyük simfonik orkestr üçün iki sayılı simfoniya “Triptix” (1970); “Etiraf” vokal məcmuə (Rəsul Rzanın sözlərinə, 1976), fortepiano üçün “Uşaq pyesləri” silsiləsi (1977), “Sülh və məhəbbət haqqında mahnılar” (1980) xor silsiləsi, solo violın üçün “Pro e contra” (1981), solo alt üçün “Genesis” (1982), soprano və kamera ansamblı üçün “Pianto” (sözləri Şauro Məcıdovundur, 1983), arfa üçün sonata (1984), fortepiano üçün “Ağlar və qaralar” 12 prelüd məcmuəsi (1984), simli orkestr üçün “Mərakeş rapsodiyası” (1989), kamera orkestri üçün “Memory” (“I remember you Charles İves!” op. A, 1989) ; orkestr üçün “Konzertstück” (1994), solo gitara üçün “Nachtmusik für Christoph Yaggin” (1996), fortepiano üçün “Ohne...” (1998), blok-fleyta və gitara üçün “Metamorphose” (1999), “Mirzənin söylədikləri” simfonik lövhələri (2004), solo klarnet üçün “Capriccio” (2008), kamera orkestri üçün “Concerto-grosso” (2010), üç sayılı simfoniya “Diptix” (2016) müasir Azərbaycan musiqi mədəniyyətinə layiqli töhfədir. Xəyyam Mirzəzadənin çoxsaylı tamaşa və kinofilmlərə yazdığı yaddaqalan musiqisi (“Yeddi oğul istərəm”, “Arxadan vurulan zərbə”, “Güllələnmə təxirə salınır”, “Birisi gün gecə yarısı”, “Bağ mövsümü”, “Zirvə”, “Düyün”, “Ev”, “Bizim küçə”) əbədi olaraq hafizələrdədir. Bu filmlər hər zaman musiqisi ilə xatırlanacaqdır. Mirzəzadə səhnədə və ekranda olan hadisəni, atmosferi öz musiqi dili ilə qüvvətləndirən bəstəkardır. Filmin məğzini, mənasını məharətlə açmağı bacarıb, ekranı hiss etdiyinə görə, Mirzəzadənin bəstələdiyi musiqi filmin bilavasitə ayrılmaz hissəsinə çevrilir. Məhz bu səbəbdən Respublikanın aparıcı teatrları və rejissorları məhz onunla sıx əməkdaşlıq etməyə üstünlük vermişlər. Bəstəkar milli və dünya ədəbiyyatının şah əsərləri ilə dərinlən maraqlanaraq, dram tamaşalarına musiqi üçün müxtəlif dövrlərin şair və yazıçılarının yaradıcılığından süjet alır. Onun musiqisinin obraz-məzmun zənginliyi U.Şekspir (“Hamlet”, “Otello”, “Makbet”, “Heç nədən hay-küy”), A.Müller (“Körpüdən mənzərə”), Osipov (“Hekayə”), L.Slavin (“İntervensiya”), C.Məmmədquluzadə (“Ölülər”), C.Cabbarlı (“Aydın”), R.İbrahimbəyov (“İstintaq”); A.Qoryuşkin, S.Vurğun, B.Vahabzadə, R.Rza, N.Həsənzadə, V.Səmədoğlu, Anar, S.Rüstəm, F.Qoca, Ə.Kürçaylı, F.Sadıq, Q.Qasımzadə poeziyasından ilhamlanır.

X.Mirzəzadənin yaradıcı portretini təsvir edərkən bir mühüm tərəfi – onun pedaqoji fəaliyyətini də unutmaz olmasın. O, musiqinin həm yaradıcılıq, həm də müəllimlik sahəsində eyni dərəcədə məhsuldar işləyir. Pedaqogika bəstəkarlıqla yanaşı Mirzəzadənin sənətkar kimi varlığının vacib bir şəxəsidir. O, həm

müəllimikdə, həm də bəstəkarlıqda eyni dərəcədə yüksək sənətkarlıq nümayiş etdirmişdir.

Qara Qarayevin ilk məzunlarından biri və onun pedaqoji prinsiplərinin birbaşa davamçısı olan X.Mirzəzadə 1957-2005-ci illər ərzində Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının Bəstəkarlıq kafedrasında dərs demiş, Respublikanın hüdudlarından kənarında bəstəkarlıq və orkestrləşdirmə fənləri üzrə mütəxəssis kimi tanınmışdır. Uzun illər bəstəkarlıq kafedrasına rəhbərlik edərək, Mirzəzadə tədris prosesinin təkmilləşməsinə çoxlu qüvvə sərf etmiş, Respublikada bəstəkar kadrlarının hazırlanmasını xeyli dərəcədə yaxşılaşdırmışdır. Onun məqsədyönlü fəaliyyəti nəticəsində Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının Bəstəkarlıq kafedrası ali təhsil ocağının aparıcı kafedraları sırasına daxil olmaqla yanaşı, Sovet Konservatoriyalarının Bəstəkarlıq kafedraları içərisində böyük nüfuz qazanmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, məhz Mirzəzadənin təşəbbüsü ilə Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqında gənc bəstəkarların yaradıcı həyata cəlb olunmasında əhəmiyyətli rol oynayan bəstəkar və musiqişünasların yaradıcılıq birliyi uzun illər fəaliyyət göstərmişdir. Mirzəzadənin yetişdirdiyi 50-dən artıq tələbələr (o cümlədən N.Qəmərinski, L.Vaynşteyn, R.Əliyev, N.Şəfiyeva, L.Qureviç, S.İbrahimova, F.Qarayev, P.Bülbüloğlu, R.Bədəlov, A.Cəfərova, R.Həsənova, A.Ağasiyev, A.Avadyayev, F.Süçəddinov, S.Fərəcov, M.Cəfərov, İ.Azmanlı, R.Ramazanov, Y.Məlikov, C.Nəsirova, E.Bayramov, Ç.Zeynalov, S.Əliyeva, X.Zeynalova, K.Ələsgərli, F.Allahverdiyev, C.İsmayılova, A.Bünyadzadə; H.Cavlılov (kubaçı, Dağıstan), Ə.Kafri (Suriya), K.Həmzə (İraq), S.Əmin (Bolqarıstan), V.Şainski (Rusiya); A.Şərəf, M.Keşvəri, P.Bərzigar (İran) musiqi sənətinin müxtəlif sahələrində məhsuldar çalışırlar.

Mirzəzadə uzun illər İranın “İncəsənət institutu”nun musiqi fakültəsinin professoru kimi fəaliyyət göstərmişdir. Onun tələbələrindən bir çoxu Ümumittifaq müsabiqələrin laureat və diplomantları kimi yetişərək, bu gün Azərbaycan musiqisini müxtəlif ölkələrdə ləyaqətlə təbliğ edirlər.

Xəyyam Mirzəzadənin yaradıcı şəxsiyyəti təkrarolunmazdır. O, Azərbaycan incəsənəti sahəsində gördüyü işləri, bəstəkarlıq sənəti və musiqi təhsilinə bəxş etdiyi əvəzsiz xidmətləri ilə hələ sağlığında ustad adını qazanmışdır.

Əsərləri:

Yaradıcılığını əsasən instrumental janrlara yönəlmiş bəstəkar bir sıra simfoniyaların, “Oçerklər - 63” simfonik əsərinin, orkestr süitalarının, kvartetlərin və digər kamera əsərlərin, sonataların müəllifidir. Bundan əlavə X.Mirzəzadə “Etiraf” vokal silsiləsi, estrada-simfonik orkestri üçün pyeslər, kino filmlərə musiqi yaratmışdır.

Firəngiz Əlizadə

Azərbaycan Respublikasının xalq artisti (2000), professor Firəngiz Əliqə qızı Əlizadə Azərbaycanın görkəmli bəstəkarı, UNESCO-nun Sülh artisti, müasir Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin dünya miqyasında ən tanınmış simalarındandır. Onun əsərləri xarici ölkələrdə ən böyük konsert və teatr səhnələrində, beynəlxalq festivallarda adlı-sanlı ifaçılar tərəfindən səsləndirilir. Onun musiqisi minlərlə xarici dinləyicilər tərəfindən böyük rəğbətə qarşılanaraq, ən geniş beynəlxalq arenada şöhrət qazanmışdır. Azərbaycan SSR əməkdar incəsənət xadimi (1990), AMEA-nın müxbir üzvü (2017), [Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi](#) Himayəçilik Şurasının üzvü, eləcə də Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının Sədridir.

Firəngiz Əliqə qızı Əlizadə 1947-ci il mayın 28-də [Bakı](#)da anadan olmuşdur. İlk musiqi təhsilini [Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının](#) nəzdində xüsusi istedadlı uşaqlar üçün orta ixtisas musiqi məktəbində almışdır. Daha sonra [Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında](#) bəstəkarlıq və [fortepiano](#) ixtisasları üzrə təhsil almışdır. Həm bəstəkarlıq (1972-ci il, professor [Qara Qarayev](#)in sinfi), həm də fortepiano ixtisası üzrə (1970-ci il, professor [Urfan Xəlilov](#)un sinfi) konservatoriyanı fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir. 1972-1974-cü illər ərzində [Qara Qarayevi](#)in assistenti kimi çalışmış, 1974-cü ildən Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında (indiki Bakı Musiqi Akademiyası) pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olmağa başlamışdır. F.Əlizadə 1994-cü ildə dissertasiya müdafiə edərək, sənətsünəşliq namizədi elmi dərəcəsinə, 1998-ci ildə [professor](#) elmi adına layiq görülmüşdür.

1992-ci ildə F.Əlizadəyə Türkiyə dövləti tərəfindən “Boş beşik” baletinin yaradılması sifariş olunmuşdur. Həmin əsər Mersin Opera və Balet Teatrının açılışı münasibəti ilə səhnəyə qoyulmuşdur. 1997-ci ilə qədər F.Əlizadə Mersin Opera və Balet Teatrında və Mersin Konservatoriyasında professor vəzifəsində çalışmışdır.

1999-cu ildə isə o, [Almaniya](#)ya, [Berlin](#) İncəsənət Akademiyasının (“Akademie der Künste”) professoru vəzifəsinə dəvət olunmuşdur. 2007-ci ilə kimi burada bəstəkar, pianoçu və dirijor kimi fəaliyyət göstərmişdir.

F.Əlizadənin fəaliyyəti çoxşaxəli və genişdir. F.Əlizadə bir bəstəkar, pianoçu, dirijor, musiqi-ictimai xadim kimi beynəlxalq aləmdə böyük nüfuz qazanmışdır. Bir pianoçu kimi o, [A.Berq](#), P.Hindemit və digər XX əsr xarici ölkə

bəstəkarlarının müasir əsərlərinin ölkəmizdə tanıtılmasında mühüm rol oynamış, bir çox Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərinin ilk ifaçısı olmuşdur. Öz əsərlərinin təqdimatında da o, həm pianoçu, həm də [dirijor](#) kimi çıxış edir.

F.Əlizadə öz yaradıcılığı ilə milli mədəniyyətimizi Azərbaycanın hüdudlarından çox-çox uzaqlarda parlaq şəkildə təmsil edir. Onun əsərləri bir çox xarici ölkələrdə ifa olunmuş, o, həmin ölkələrin “composer in residence” (ölkənin rəsmi bəstəkarı) fəxri tituluna layiq görülmüşdür.

F.Əlizadə müxtəlif janrlarda bir sıra musiqi əsərlərinin müəllifidir: “İntizar”, “Sənin adın Dənizdir”, “Ağ atlı oğlan” operaları, “Boş beşik” və “Stadt-Graniza” baletləri, “Habilsayağı”, “Muğamsayağı”, “Oazis”, “Dərviş”, “Abşeron” - müxtəlif ifaçılıq tərkibi üçün instrumental əsərlər, “Silk road” Konserti, violonçel və orkestr üçün Konsert “Mərsiyə”, böyük simfonik orkestr üçün “İthaf” və s. əsərlər.

Son illərdə xarici ölkələrin musiqi kollektivlərinin sifarişləri ilə yazılmış və ifa olunmuş əsərlərdən: Violoçel üçün “Oyan!” (Paris, Fransa, 2005), Kvintet üçün “Xəzər” ([Nyu-York](#), ABŞ, 2006), Fleyta, klarnet, skripka və zərb alətləri üçün “Atəş” (Sietl, ABŞ, 2006); “Optical Identity” baleti (Sinqapur, 2007); Misteriya “Al Kamandjaty” (Roma, İtaliya, 2007), Skripka üçün “Dastan” ([Augsburq](#), Almaniya, 2007), Hazırlanmış fortepiano, violonçel və kamera orkestri üçün “Dəniz” ([Bern](#), İsveçrə, 2008), “Your name means the Sea” operası (Hyuston, ABŞ, 2011), Xanəndə, flamenko ifaçısı və ansambl üçün “Mugflagamenco” ([Amsterdam](#), Hollandiya, 2011), Skripka və fortepiano üçün “İmpuls” (ABŞ, 2012), Forteplano üçün “Landscape” ([Fransa](#), 2012) və s. qeyd etmək olar.

F.Əlizadə 1974-cü ildən SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvüdür. 1979-cu ildən Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqı İdarə heyətinin katibi olmuşdur. 2007-ci ildən Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının sədri seçilmiş və bu günə kimi həmin vəzifədə fəaliyyətini davam etdirir.

F.Əlizadə respublikanın musiqi-ictimai həyatında önəmli rolu olan görkəmli musiqi xadimidir. O, Heydər Əliyev Fondunun rəhbərliyi ilə keçirilən I, II və III “Muğam Aləmi” Beynəlxalq Musiqi Festivallarının, Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının layihəsi əsasında Şəkiddə və Bakıda keçirilən I, II, III, IV, V, VI və VII “İpək yolu” Beynəlxalq Musiqi Festivallarının bədii rəhbəri kimi, “Üzeyir dünyası” layihəsinin baş redaktoru kimi səmərəli fəaliyyət göstərir.

8 fevral 2015-ci ildə Firəngiz Əlizadənin əsərlərinin də daxil olduğu Hillari Han ([ing. Hillary Han](#)) adlı Amerikalı skripkaçı "*Deutsche Grammophon*" albomu "[Qremmi](#)" [mükafatına](#) layiq görülüb. Azərbaycanlı bəstəkarın əsərlərinin çoxluq təşkil etdiyi albom "İlin ən yaxşı kamera musiqisi" nominasiyasının qalibi seçilib.

Əsərləri:

F. Əlizadənin əsas əsərləri sırasında “Qarabağnamə”, “Ağ atlı haqqında əfsanə” operaları, “Ölümsüzlüyə səyahət” oratoriyası, zərb alətləri və kamança orkestri üçün “Silk road” konserti, müxtəlif heyətlər üçün “Miraj”, “Oasis”, “Abşeron”, “Muğamsayağı”, “Atəş”, violençel və fortepiano üçün “Habilsayağı” əsərləri qeyd olunmalıdır.

Qarayev Fərəc

Fərəc Qarayev 1943-cü il dekabr ayının 19-da anadan olub. Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasını 1966-cı ildə prof. Qara Qarayevin sinfi üzrə bitirib. 1991-ci ildən fasilələrlə Bakı və Moskvada yaşayır.

Qarayev Fərəc Qara oğlu 1966-cı ildən Azərbaycan Konservatoriyasında dərs deməyə başlayıb. 1999-cu ildən P.İ.Çaykovski adına Moskva Dövlət Konservatoriyasının musiqi nəzəriyyəsi kafedrasının professorudur.

1994-1996-cı illərdə Moskvada Müasir Musiqi Assosiasiyasının (ACM) vitse-prezidenti olub. 1995-ci ildən Bakıda Yeni Musiqi cəmiyyətinin prezidentidir. 1980-1994-cü illərdə BaKaRa-ensemble kollektivinin bədii rəhbəri funksiyasını həyata keçirib.

2003-2005-ci illərdə Kazan Konservatoriyasının bəstəkarlıq kafedrasında professor kimi çalışıb. A.Krupp fondunun təqaüdçüsü olub, 1991-ci ildə Volkwang Hochschule Essen'də composer-in-residence kimi fəaliyyət göstərib.

Bəstəkarın yaradıcılığını üslub cəhətdən dəqiq xarakterizə etmək çox mürəkkəbdir, postmodern estetikasının ümumi cəmə gətirəcəyi bir çox bədii istiqamətlər və müxtəlif bəstəkarlıq texnikaları Qarayevin yaradıcılığının müxtəlif dövrlərinə təsadüf edir - buraya neoklassisizm və serializm, puantilizm və sonoristika, collage, instrumental teatr və s. aiddir.

Əsərləri:

Simfonik və Kamera orkestri üçün “Tristessa -I”, “Tristessa - II”, BSO üçün serenada, qarışıq xor simfonik orkestri üçün “Qoyya” proqramlı simfoniyasının, simfonik orkestr üçün 4 Postlüdiya, kamera-instrumental əsərlərin və kinofilmlərə yazdığı musiqilərin müəllifidir.

İstifadə edilən ədəbiyyat və mənbə:

1. S.C.Qasımova, N.H.Bağirov. Azərbaycan sovet musiqi ədəbiyyatı. “Maarif”. Bakı-1984
2. Z.Səfərova. Azərbaycan musiqi tarixi. Bakı – 2018
3. <https://www.google.com/imgres?imgurl=http%3A%2F%2Fanaveusaq.az%2>
4. <https://www.aznews.az/news/medeniyyet/12303.html>
5. http://www.anl.az/down/meqale/azerbaycan/azerbaycan_may2009/78991.htm
6. https://azertag.az/xeber/Azerbaycanimizin_boyuk_senet_Karvaninin_sarbanil279890
7. https://azertag.az/xeber/AHMAD_COVDAT_ISMAYIL_OGLU_HACIYEV-959415
8. <http://teatrlugati.musigi-dunya.az/file?did=167&lng=az>
9. http://afrasiyab.musigi-dunya.az/az/articles_1.html
10. [https://az.wikipedia.org/wiki/Azad_\(opera\)#/media/%C5%9E%C9%99kil:Azad_operas%C4%B1n%C4%B1n_partituras%C4%B1n%C4%B1n_%C3%BCz_qab%C4%B1%C4%9F%C4%B1.jpg](https://az.wikipedia.org/wiki/Azad_(opera)#/media/%C5%9E%C9%99kil:Azad_operas%C4%B1n%C4%B1n_partituras%C4%B1n%C4%B1n_%C3%BCz_qab%C4%B1%C4%9F%C4%B1.jpg)
11. [https://az.wikipedia.org/wiki/Azad_\(opera\)#/media/%C5%9E%C9%99kil:Azad_operas%C4%B1n%C4%B1n_partituras%C4%B1n%C4%B1n_%C3%BCz_qab%C4%B1%C4%9F%C4%B1.jpg](https://az.wikipedia.org/wiki/Azad_(opera)#/media/%C5%9E%C9%99kil:Azad_operas%C4%B1n%C4%B1n_partituras%C4%B1n%C4%B1n_%C3%BCz_qab%C4%B1%C4%9F%C4%B1.jpg)
12. <http://azteatr.musigi-dunya.az/file?id=105&dt=1072>
13. https://az.wikipedia.org/wiki/Arif_M%C9%99likov
14. [https://az.wikipedia.org/wiki/M%C9%99h%C9%99bb%C9%99t_%C9%99fsan%C9%99si_\(balet,_1961\)](https://az.wikipedia.org/wiki/M%C9%99h%C9%99bb%C9%99t_%C9%99fsan%C9%99si_(balet,_1961))
15. <http://www.anl.az/down/meqale/medeniyyet/2010/may/119071.htm>
16. <http://milliarxiv.gov.az/az/negmeleri-ile-urekleri-feth-eden-senetkar-seid-rustemov>
17. <http://anl.az/down/meqale/medeniyyet/2011/fevral/159050.htm>
18. https://www.azerbaijans.com/content_285_az.html
19. https://www.google.com/search?q=s%C9%99id+r%C3%BCst%C9%99mov&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjUr-ijjeDoAhWOQEEAHed4D6MQ_AUoAXoECBUQAw
20. https://www.google.com/search?q=s+%C9%99I%C9%99sg%C9%99rov&tbn=isch&ved=2ahUKEwiOyMDojeDoAhUU_4UKHZDeDCQQ2-cCegQIABAA&oq=s+%C9%99I%C9%99sg%C9%99rov&gs_lcp=CgNpbWcQAzIECAAQG
21. <http://www.anl.az/down/meqale/medeniyyet/2010/may/119071.htm>
22. <http://medeniyyet.az/page/news/20256/Vasif-Adigozelov.html?lang=ru>
23. http://www.musigi-dunya.az/new/read_magazine.asp?id=378

24. https://az.wikipedia.org/wiki/Az%C9%99r_Rzayev
25. http://music.mctgov.az/az/view/357/141/Rzayev_Azer
26. https://www.youtube.com/watch?v=y3TZqFAoJBM&list=PLOsX_jsvzTOzw-MZoXjrVu5IahM1Xnwl_&index=57
27. https://www.youtube.com/watch?v=qIQ0wIZ6q84&list=PLOsX_jsvzTOzw-MZoXjrVu5IahM1Xnwl_&index=2
28. <http://www.milliarxiv.gov.az/az/tofiq-quliyev-100>
29. <http://tofiqquliyev.musigi-dunya.az/az/biography.html>
30. <https://www.youtube.com/watch?v=-Zw7ZgPYOic&list=PL43VNyQYNvQMeAwkYs2AgMph7YVQGaEPv&index=7>
31. <https://www.youtube.com/watch?v=eOpOREKfwOI&list=PLJQtFs-WzeRRfG0ymvP5Y8cLw-ueKLBCl&index=3>
32. https://www.youtube.com/results?search_query=t+quliyev+z%C3%BCbeyd%C9%99+mahn%C4%B1s%C4%B1
33. <https://www.youtube.com/watch?v=wDx5IJuPVHc>
34. <https://www.youtube.com/watch?v=MBxNN8-GRwQ&list=PLJQtFs-WzeRRfG0ymvP5Y8cLw-ueKLBCl&index=1>
35. https://www.youtube.com/watch?v=Ad_Va2oDmfo&list=PLJQtFs-WzeRRfG0ymvP5Y8cLw-ueKLBCl&index=4
36. <file:///C:/Users/Compaq/Desktop/az%20mus%20%C9%99d%20material/F.Qarayev.%20a.M%C9%99likov.V.ad%C4%B1g%C3%B6z.%20Aq%C5%9F%20%C6%8Fliz.pdf>
37. https://az.wikipedia.org/wiki/Fir%C9%99ngiz_%C6%8Flizad%C9%99
38. <http://medeniyyet.az/page/news/13266/Firengiz-Elizadenin-senet-dunyasina-seyahet.html?lang=en>
39. https://www.azerbaijans.com/content_285_az.html
40. <http://music.mctgov.az/az/view/357/57/Qarayev-Ferec>
41. https://az.wikipedia.org/wiki/Kateqoriya:Az%C9%99rbaycan_b%C9%99st%C9%99karlar%C4%B1n%C4%B1n_%C9%99s%C9%99rl%C9%99ri
42. <http://www.milliarxiv.gov.az/en/uzeyir-mektebinin-layiqli-davamcisi-aqsinelizade>
43. <https://news.day.az/culture/488617.html>
44. http://www.musigi-dunya.az/new/read_magazine.asp?id=230
45. <http://anl.az/down/meqale/medeniyyet/2014/may/371467.htm>